

NÁRODNÍ
KNIHOVNA
V PRAZE

emigrace ze SSSR

V MEZIVÁLEČNÉM
ČESKOSLOVENSKU

Přínos vědě a kultuře

Katalog
výstavy
z fondů
Slovanské
knihovny

PRAHA 1991

Národní knihovna v Praze

EMIGRACE ZE SSSR V MEZIVÁLEČNÉM ČESKOSLOVENSKU
Přínos vědě a kultuře

Katalog výstavy z fondů Slovanské knihovny

Účelem výstavy, připravené k sedmdesátému výročí vyhlášení ruské akce československou vládou, je seznámit veřejnost s úlohou emigrace v rozvoji vědy, literatury a umění. Výběr osobností, vědeckých, kulturních a pedagogických institucí a organizací byl přizpůsoben jednak prostorovým možnostem, jednak dostupnosti příslušné dokumentace ve fondech Slovenské knihovny, specializované na humanitní obory. Z uvedených důvodů je výstava tematicky soustředěna převážně na přínos emigrace v oblasti historických věd, filologie, filozofie, ekonomie, právní vědy, krásné literatury a publicistiky.

Počátky emigrace z Ruska po Říjnové revoluci připadají již na rok 1918, kdy prchali do ciziny někteří příslušníci aristokracie a velké buržoazie. Jako masový jev se emigrace projevuje od roku 1920, kdy došlo k řadě evakuačních vln v souvislosti s porážkou bílých armád. Na jaře toho roku, po porážce armády generála Denikina, nastala hromadná evakuace z Novorossijska. Následoval ústup zbytků vojsk admirála Kolčaka ze Sibíře a rozptýlení Rusů na Dálném východě s centry v Charbinu a Šanghaji, odkud se později mnozí dostali do USA. Pro evakuaci z Krymu po ústupu vojsk generála Wrangela v listopadu 1920 byl charakteristický masový odchod armády i civilního obyvatelstva do Cařihradu. Cařihrad byl pouze přestupní stanicí, v níž ovšem mnozí běženci setrvali i několik let. Postupně se odtud rozptýlili do Francie, kde se soustředili političtí vůdci se svými štáby a kde liberální hospodářské poměry umožňovaly emigrantům uplatnit se v soukromých podnicích, do Bulharska, Jugoslávie, Československa i do zemí vzdálenějších, včetně Tunisu, Etiopie a Jižní Ameriky. V cizině se k emigrantům přidružili bývalí zajatci z první světové války, kteří netoužili po návratu do vlasti.

Od roku 1921 lze již hovořit o několika centrech emigrace s vlastním kulturním životem. Byly to především Paříž, Berlín, Praha, Bělehrad, Sofie, nemluvě již o zemích sousedících s Ruskem, které dříve příslušely k ruskému impériu. Tam bylo postavení emigrantů poněkud zvláštní vzhledem k přítomnosti původního ruského, případně ukrajinského obyvatelstva, tvořícího národnostní menšinu. Emigrace s touto menšinou v jistém smyslu splývala, což ji posilovalo právně a kulturně, ale oslabovalo politicky. Tak tomu bylo v Polsku, Litvě, Lotyšsku, Estonsku či v rumunské Besarábii. Po roce 1923 se až do druhé světové války řady emigrantů doplňovaly téměř výlučně o sovětské občany, jimž se dostalo povolení k cestě do ciziny a kteří se zde rozhodli zůstat, a o sovětské zahraniční úředníky a diplomaty, kteří se nechtěli vrátit do SSSR. Vyskytovaly se i případy útěku jednotlivců z SSSR.

Aktem sovětské vlády, jaký nemá obdoby, bylo na podzim roku 1922 skupinové vyhoštění více než 160 předních představitelů ruské inteligence, jejichž činnost byla prohlášena za „opoziční“ a nežádoucí pro sovětský režim. Byli mezi nimi filozofové N. A. Berdjajev, B. P. Vyšeslavcev, I. A. Il'jin, N. O. Losskij, I. I. Lapšin, F. A. Stepun, S. L. Frank, L. P. Karsavin, S. N. Bulgakov, G. P. Fedotov (filozofové vůbec tvořili jádro skupiny), historikové A. A. Kizevetter, A. V. Florovskij, V. A. Mjakotin, sociolog P. A. Sorokin, národohospodáři N. N. Zvorykin, S. N. Prokopovič a jeho manželka, publicistka J. D. Kuskova, spisovatelé, žurnalisté a literární kriti-

ci M. A. Osorgin, J. I. Ajchenval'd, A. S. Izgojev, I. A. Matusevič, zoolog M. M. Novikov a mnozí další. Vyhoštění výkvětu ruské inteligence znamenalo oslabení duchovního potenciálu země, jež se nemohlo neodrazit na dalším vývoji jejího kulturního života.

Emigrace odcházející ze sovětského Ruska od počátku dvacátých let do mnoha států všech kontinentů byla nejen strážkyní kulturních tradic své země, ale nesla svou kulturu do světa, seznamovala s ní národy a aktivně se podílela na rozvoji vědy, techniky a umění nejrůznějších zemí. Svým kulturním významem se výrazně zapsala do historie lidstva.

Pro většinu evropských zemí, vyrovnávajících se s tíživými hospodářskými a sociálními důsledky první světové války, představovali běženci z Ruska jeden ze specifických projevů porevolučního období, komplikující řešení vlastních společenských a ekonomických problémů. Emigrantská otázka se postupně vyhrcovala a vyžadovala konkrétního řešení. Vlády evropských států byly ochotny k určitým materiálním obětem v zájmu repatriace běženců do sovětského Ruska. Pro ty emigranty, kteří se z nejrůznějších příčin nemohli vrátit do vlasti, bylanavrhována denacionalizace, spojená s bezpodmínečným přijetím občanství země, která by jim poskytla azyl. Oba přístupy mohly sice nakonec vést k řešení emigrantské otázky, ukázaly se však pro emigranty nepřijatelné. Určitou výjimkou byla Jugoslávie, kam počátkem dvacátých let masově přicházeli emigranti z Cařihradu. Jugoslávská vláda jim poskytovala rozsáhlou pomoc, zpočátku čistě dobročinného charakteru, později se tato pomoc soustřeďovala na organizovanou kulturně vzdělávací činnost v oblasti výchovy a výuky dětí běženců. Dále v Jugoslávii našla zaopatření téměř polovina všech ruských válečných invalidů, kteří se ocitli zahraničím.

S nejpříznivějšími podmínkami se však setkali emigranti v Československu. Jednotlivé vlny emigrantů, převážně Rusů a Ukrajinců, přicházely do Československa v souvislosti s politickými a vojenskými událostmi v Rusku od roku 1919. A již v roce 1921 se zrodil z iniciativy prezidenta T. G. Masaryka promyšlený plán takzvané ruské akce, na jehož realizaci se podíleli především ministr zahraničí Edvard Beneš a jeho náměstek Václav Girska. V pomoci emigrantům se výrazně angažoval rovněž první předseda československé vlády Karel Kramář. Zakladatelé ruské akce si uvědomovali, že jak cesta repatriace, tak cesta denacionalizace jsou pro základní masu uprchlíků uzavřeny a že pro řešení emigrantské otázky je nutno nalézt třetí cestu, na níž by se ti, kteří ztratili domov, cítili uchráněni jak před nuceným návratem do vlasti, tak před denacionalizací. Prezident Masaryk si přál, aby se v Československu soustředily kulturní síly emigrace a připra-

vily novou inteligenci pro přístí, demokratické Rusko. Zmíněný program vtiskl pečeť politice československé vlády vůči emigraci z Ruska na celé meziválečné období a zároveň předurčil odlišnost jejího postavení od emigrace v jiných zemích. Zatímco například v Berlíně a Bělehradě byly preferovány monarchistické a separatistické kruhy, v Paříži konzervativně demokratické a v Charbinu ultrakonzervativní, československá politika se zaměřila na demokratické proudy uvnitř emigrace. Tento aspekt však časem ustupoval do pozadí. Těžiště ruské akce spočívalo v oblasti vědy, školství a kultury.

Za široké materiální pomoci československé vlády a morální podpory politických a společenských kruhů Československé republiky začala se emigrantská otázka řešit prostřednictvím zakládání ruských a ukrajinských, ale i běloruských institucí a organizací, jejichž cílem bylo uspokojování duchovních a materiálních potřeb emigrantů. Pomoc finanční, právní, lékařská, pomoc studentům, zřizování družstev, dílen, jídelen, hájení zájmů emigrantů v mezinárodních organizacích, zakládání škol včetně vysokých, knihoven, archivů, vědeckých ústavů atd. - všechny tyto rozmanité způsoby řešení emigrantské otázky prostřednictvím ruských, ukrajinských i některých dalších organizací přinesly Československu v očích celé Evropy velkou autoritu a staly se podnětem k tomu, aby vlády ostatních zemí přehodnotily původní názory na emigrantskou otázku.

T. G. Masaryk celou vahou své osobnosti usiloval o zlepšení postavení emigrantů ve světě. Například v poselství z 9. dubna 1923 se obrátil k veřejnosti USA s výzvou, aby podobně jako československá veřejnost poskytla pomoc emigrantské studující mládeži a přispěla tak k uchování zdravé sociální základny, na niž bude možno vytvářet kulturu budoucího Ruska.

Ruská akce československé vlády obsahovala nejen humanitární a materiální pomoc emigrantům, ale i promyšlený systém opatření pro vytvoření podmínek umožňujících emigrantům využít pobytu v Československu pro činnost ve vědě, technice, národním hospodářství, kultuře a umění. Tento záměr vyžadoval účelnou regulaci emigrantského přílivu. V Československu se soustřeďovaly kvalifikované síly inteligence, do Prahy se sjížděli vědci, spisovatelé, žurnalisté, lékaři, inženýři, pedagogové, veřejní činitelé. Významnou kategorií představovalo studentstvo. Značný byl i počet zemědělských pracovníků. A tak jestliže vlny emigrace z Ruska zasahovaly většinu zemí živelně, v důsledku cílevědomé politiky česko-slovenské vlády byla struktura emigrace v Československu homogennější než v jiných zemích. Tato politika sledovala dvojí cíl. Jednak umožnit výdělek pracovní-

kům v odvětví, ve kterém byl pociťován nedostatek pracovních sil - v zemědělství, do něhož nastal příliv pracovníků pocházejících převážně z řad kozáků, jednak umožnit mládeži studia, vědcům a spisovatelům pokračování v jejich činnosti v zájmu uchování kulturních sil emigrace pro budoucí Rusko. Vedoucí představitelé Československé republiky usilovali o to, aby se azylu a pomoci dostalo emigrantům bez ohledu na jejich politické přesvědčení. Edvard Beneš v jednom ze svých parlamentních projevů prohlásil, že Československo nikdy neporuší právo azylu, pokud ti, kteří tohoto práva požívají, dodrží podmínky navržené československou vládou, to znamená, že se nebudou vměšovat do československých politických záležitostí.

Realizátorem ruské akce se zpočátku stal tzv. Zemgor, sdružení ruských zemských a městských činitelů v Československé republice. Zemgor byl převážně pod vlivem představitelů eserské strany, ale jeho posláním bylo realizovat pomocnou akci pro veškerou emigraci s výjimkou Ukrajinců, kteří si vytvořili své vlastní instituce. Převážná většina emigrantů žila v Praze a v jejím okolí, několik set ruských studentů a profesorů působilo v Moravské Třebové, kde se nacházelo ruské gymnázium s internátem, menší počet studentů a profesorů připadl na Příbram, Brno a Bratislavu. Pro ukrajinskou emigraci byly vedle Prahy druhým důležitým centrem Poděbrady, kde měla sídlo Ukrajinská hospodářská akademie. Zemědělství pracovníci byli rozeseti po celé republice a konečně několik desítek lékařů, právníků, inženýrů a učitelů působilo na Podkarpatské Rusi.

K nejsilnějšímu přílivu emigrantů došlo v letech 1922-1923, v polovině dvacátých let se jejich počet odhadoval na 25 tisíc, poté začal postupně klesat, především podle toho, jak absolventi vysokých škol odcházeli do jiných zemí.

Zvláště v době hospodářské krize začátkem třicátých let sehrály svou úlohu i zřetele ekonomické, vedoucí k omezování finančních prostředků vynakládaných na ruskou akci. V předvečer druhé světové války zůstalo v Československu již jen kolem osmi tisíc emigrantů.

Hlavní smysl ruské akce v Československu - aby vlast nalezla v emigrantech po jejich návratu potřebné a vyspělé pracovníky na poli vědy, umění, kultury a národního hospodářství, se nenaplnil, protože se nenaplnil ani ideál demokratického Ruska. Po soumraku svobody na počátku dvacátých let přišla tma let třicátých a úsvit demokratických přeměn v SSSR byl v nedohlednu. V převážně většině dožili emigranti svůj život v Československu či v jiných zemích, do nichž je osud po kratším či delším pobytu v srdci Evropy zavál. Jen někteří se vrátili dobrovolně do SSSR, kde

je očekával často tragický úděl, mnozí byli zatčeni v roce 1945 v Československu orgány sovětské státní bezpečnosti a odvečeni do sovětských věznic a koncentračních táborů.

Přínos emigrantů pro vědu a kulturu však byl zcela mimořádný. Integrace ruských a ukrajinských vědců do československého vědeckého života se projevovala i jejich přijímáním do československých vědeckých společností a institucí a jejich působením na československých vysokých školách. Četní historici, filologové, etnografové a národohospodáři zanechali cenné bohemistické práce. Velký význam pro československou byzantologii a archeologii měla činnost N. P. Kondakova a zejména pak institutu nazvaného jeho jménem. Česká tematika se odrazila v tvorbě básníků, prozaiků a publicistů. Ruská akce, díky svému komplexnímu přístupu k uchování kulturního a vědeckého potenciálu emigrace, tak prospěla nejen emigraci samé, ale i domácí vědě a kultuře. Teprve v současné době se integruje tvůrčí odkaz emigrantů i do ruské a ukrajinské vědy a kultury. Pro svůj aktivní humanismus, který umožnil tisícům emigrantů a jejich potomků čínorodý, plnohodnotný život, představuje ruská akce československé vlády jednu z nejsvětějších stránek v historii předválečné Československé republiky.

Vývoj vydávání emigrantských knih a periodik ve světě i v Československu je těsně spojen s celkovým životem emigrantů. Zpočátku žili emigranti pod svěžími dojmy politických bojů v Rusku a podle toho je i literatura prvních let emigrace zastoupena pouze politickými brožurami, novinami a „tenkými“ časopisy, které po několika sešitech zpravidla zanikaly. Když začali emigranti vést víceméně usedlý způsob života, a když vznikaly poměrně četné emigrantské školské a vědecké instituce a sdružení, projevil se zájem o klasiky, vědecké publikace, učebnice, dětskou literaturu, místo politických brožur se objevuje memoárová literatura. Začínají vycházet „tlusté“ časopisy, věnované historii revoluce a občanské války. Období po roce 1923 se pak vyznačuje přílivem nových původních prací z oblasti filozofie, práva, všeobecných i ruských dějin, literární historie, ekonomie, sociologie, exaktních a aplikovaných věd. Tento vývoj je pochopitelný, neboť vědecká činnost vyžaduje klidnější životní podmínky, jež v prvních letech emigrantské existence chyběly. Lze bez nadsázky říci, že ruské tištěné slovo prvních let emigrace bylo zastoupeno téměř ve všech zemích světa, rozdílly byly pouze v počtu a kvalitě publikací. Již v počátcích emigrantské literatury a tisku se vytvořila ve světě významná střediska vydavatelské činnosti. V Evropě zaujímaly přední místa Berlín, Paříž a Praha.

V roce 1925 vycházely knihy v ruském jazyce v 32 městech. V následujícím přehledu je uvedeno prvních deset.

Místo vydání	Počet titulů
Berlín	184
Praha	111
Paříž	72
Riga	62
Charbin	27
Bělehrad	23
Sofie	20
New York	17
Užhorod	16
Varšava	10

Vůbec nejproduktivnějším bylo v té době pražské nakladatelství Plamja, na druhém místě stálo berlínské nakladatelství Vrač.

Ruští vědci v zahraničí se organizovali v akademických skupinách, které se po prvním akademickém sjezdu v Praze v roce 1921 spojily ve Svaz ruských akademických organizací v zahraničí, mající své ústředí v Praze. Kromě Československa měl Svaz své akademické skupiny v Jugoslávii, Bulharsku, Francii, Anglii, Belgii, Itálii, USA, Německu, Turecku, Estonsku, Lotyšsku a Polsku. Nejpočetnější byla skupina v Československu. Celá řada ruských a ukrajinských vědců přednášela i na československých vysokých školách, někteří z nich obdrželi katedry.

Na rozdíl od představitelů jiných vědních oborů, kteří byli rozptýleni po celém světě a s výjimkou Československa přednášeli téměř výlučně na cizích školách, měli právníci a ekonomové možnost nejen se sdružit, ale i založit své vlastní fakulty a specializovaná vědecká centra. Ruské právnické fakulty existovaly v Paříži, Praze a Charbinu, ekonomické semináře působily v Berlíně, Praze a Paříži. Jedním z nejvýznamnějších středisek vědeckého myšlení v Praze byl do roku 1925 seminář profesora P. B. Struve, věnovaný rozpracování ekonomických a právních otázek. Bohatou vědecko-výzkumnou činností vyvíjel Ekonomický kabinet prof. S. N. Prokopoviče v Praze. Ruští sociologové se proslavili především v USA. Nejvýznamnější z nich, prof. P. A. Sorokin, je spojen kratším pobytem v 20. letech s Prahou.

V žádné vědecké disciplíně se v emigraci neobjevilo tolik prací jako v historiografii. Od samého počátku emigrace se k ruské a ukrajinské minulosti obraceli nejen profesionální historikové, ale i vědci jiných specializací. Vůbec prvním historikem v emigraci, který podal přehled problematiky ruských dějin, byl akademik J. F. Šmurlo, autor mimořádně cenného díla: „Sporná místa a nevyjasněné problémy ruských dějin“, který nalezl útočiště v Praze. Četní historikové se specializovali na byzantologii.

V zahraničí vzniklo několik vědeckých center, v nichž byly zkoumány nejrůznější historické problémy. Nejvýznamnějšími středisky byly před válkou Praha a Bělehrad. Praha je spojena i se vznikem eurasijské politicko-filozofické školy v ruské historiografii v čele s P. N. Savickým a G. V. Vernadským. Důležitou úlohu sehrála Ruská historická společnost v Praze.

Velmi mnoho vykonali Rusové a Ukrajinci v oblasti dějin umění. V Praze se historii umění věnovali mj. členové Kondakovova semináře.

Profesory Karlovy univerzity v Praze byli D. Dorošenko, A. V. Florovskij, N. V. Jastrebov, A. A. Kizevetter, I. I. Lappo, z historiků umění N. P. Kondakov a N. L. Okunev.

Pozoruhodné jsou výsledky vědecké činnosti ruských a ukrajinských literárních historiků, filologů a folkloristů. Tito vědci sice nevytvořili v Československu vlastní vědecké společnosti, zato tu působila řada osobností světového věhlasu: P. S. Bogatyrev, V. A. Francev, D. Čyžev'skij, R. O. Jakobson, S. O. Karcevskij aj. Četní vědci přednášeli na českých a slovenských vysokých školách. Na Karlově univerzitě v Praze A. L. Bem, V. A. Francev, O. Kolessa, J. A. Ljackij, I. O. Panas, na Vysoké škole obchodní v Praze L. V. Kopeckij a D. N. Vergun, na Českém vysokém učení technickém S. V. Zavadskij, na Masarykově univerzitě v Brně R. O. Jakobson a S. G. Vilinskij, na Univerzitě Komenského v Bratislavě V. A. Pogorelov.

Mezi většinou filozofů a teologů v zahraničí existovala natolik těsná vazba, že je někdy obtížné určit, do jaké kategorie přísluší ten či onen vědec. Většina filozofů přešla od marxismu k idealismu a od idealismu ke křesťanství a jejich práce napsané v emigraci se silně odlišují od těch, které vydali před revolucí. Z filozofů stojících mimo náboženství lze uvést I. I. Lapšina.

Centrem činnosti ruských a ukrajinských filozofů v Praze byla Filozofická společnost, v jejímž čele stály takové osobnosti jako N. O. Losskij, D. Čyžev'skij, I. I. Lapšin, G. V. Florovskij.

V Československu působili i četní představitelé přírodních a technických věd. Mezinárodního věhlasu dosáhli astronom Vsevolod Viktorovič Stratonov (1869-1938), geolog a paleontolog Nikolaj Ivanovič Andrusov (1861-1924), zoolog Michail Michajlovič Novikov (1876-?), botanici Vasilij S. Il'jin (1882-?) a Petr Michajlovič Milovidov (1896-1974), metalurg Aleksandr Il'jič Glazunov (1888-1951), fyzik Aleksandr Aleksandrovič Ejchental'd (1863-1944), konstruktér parních kotlů Aleksej Stepanovič Lomšakov (1870-1960) a další.

Zásluhou československé vlády, která dokořán otevřela dveře ruské a ukrajinské studující mládeži a profesorům, stala se Praha skutečným střediskem emigrantského školství ve světě. Československo bylo jedinou zemí, kde všichni abiturienti ruských a ukrajinských gymnázií bez výjimky měli zajištěnu perspektivu studia nejen na domácích, ale i na ruských a ukrajinských vysokých školách, a úplné zaopatření na státní útraty. Za tímto účelem byl roku 1921 ustaven čs. vládou Komitét pro zabezpečení vzdělání ruských studentů a Komitét pro zabezpečení vzdělání ukrajinských studentů. Při obou komitéttech byly zřízeny profesorské rady, jimž ministerstvo zahraničí povolilo provést výběr vědců a profesorů mezi emigranty v evropských zemích s právem jejich působení v Československu. V Praze měl své sídlo ústřední orgán Sdružení ruských emigrantských studentských organizací, jehož členy bylo přes padesát organizací z více než dvaceti zemí, vycházel tu pedagogický časopis Russkaja škola za rubežom, existovalo tu rovněž ústředí běloruského studentstva, neboť v Praze se nacházela nejpočetnější ze všech zahraničních běloruských studentských organizací. Praha byla místem konání sjezdů emigrantských studentů i pedagogů.

Zatímco politickým centrem ruské emigrace byla po celá dvacátá a třicátá léta Paříž, její literární metropoli představoval do roku 1924 Berlín. Poté co ruský literární život Berlína začal ztrácet na významu a zcela zanikl po nástupu nacismu, převzala Paříž rovněž úlohu literárního centra. Vedle Paříže si nejmóraznější postavení v literárním životě emigrace mezi válečného období uchovala Praha. Představitelé literatury a publicistiky byli soustředěni ve Svazu ruských spisovatelů a novinářů v Československé republice. V Praze vycházel jeden z nejmóraznějších literárních časopisů ruské emigrace Volja Rossii, působil zde literární kroužek Skit poetov. S

Prahou spojili mezi jinými své osudy Arkadij Averčenko a Marina Cvetajeva. Největším zjevem mezi ukrajinskými autory-emigranty v Československu byl Oleksandr Oles'.

V Praze se v dvacátých a třicátých letech průběžně konaly výstavy ruských výtvarných umělců, pořádané především uměleckými spolky Mánes, Umělecká beseda, Jednota výtvarných umělců, Krasoumná jednota. Osobitým zjevem mezi ruskými malíři, v českém prostředí zdomácněným, byl člen Umělecké besedy Grigorij Musatov (1889-1941). Z ruských sochařů žijících v Československu vynikl Aleksandr Sergejevič Golovin (1904-?), z architektů se proslavil Vladimír Aleksandrovič Brandt (1874-1944?), především ruskou kaplí na Olšanských hřbitovech v Praze a vilou Karla Kramáře ve Vysokém nad Jizerou. Ukrajinská akademie výtvarných umění v Praze odchovala i české malíře a sochaře. S Prahou je spojeno Ruské komorní divadlo a Pražská skupina Moskevského uměleckého divadla, mezi jejímiž členy byla mj. herečka Marija Nikolajevna Germanova (1884-1940). Do českého uměleckého života se zapsali primabalerina Národního divadla Jelizaveta Nikol'skaja (1904-1955), choreograf Remislav Remislavskij (1897-1973), sopranistka, sólistka Národního divadla v Brně Aleksandra Platonovna Čvanova (1897-1939). Z pěvců tenoristů a pěveckých pedagogů si získali věhlas Rusové Vasilij Levickij (1880-1940) a Konstantin Karenin (1897-1966), Ukrajinec Dmytro Levyts'kyj (1886-1958) a Bělorus Michas Zabejda (1900-1981). S Prahou spojil poslední léta svého života ruský sbormistr, skladatel církevních sborů a organizátor chrámové hudby Aleksandr Andrejevič Archangel'skij (1846-1924).

Начало эмиграции из России после Октябрьской революции приходится на 1918 год, когда некоторые представители аристократии и крупной буржуазии бежали за границу. Начиная с 1920 г. можно говорить об эмиграции как массовом явлении, так как в связи с поражением белой армии наблюдалось несколько эвакуационных волн. Весной того же года после поражения генерала Деникина началась массовая эвакуация из Новороссийска. Затем последовало отступление остатков армии адмирала Колчака из Сибири и сосредоточение русских на Дальнем Востоке в центрах Харбине и Шанхае, откуда позднее многие из них переселились в США. Характерной чертой эвакуации из Крыма после отступления войск генерала Врангеля в ноябре 1920 г. был отъезд армии и гражданского населения в Константинополь. Этот город стал перевалочным пунктом, однако многие беженцы задержались в нем на несколько лет. Оттуда постепенно они переправлялись во Францию, где сосредоточились политические лидеры со своими штабами и где либеральная экономическая ситуация давала возможность эмигрантам найти работу на частных предприятиях, а также в Болгарию, Югославию, Чехословакию и более отдаленные страны, в том числе Тунис, Эфиопию и Южную Америку. За границей к эмигрантам присоединялись бывшие военнопленные первой мировой войны, которые не хотели возвращаться на родину.

Начиная с 1921 г. можно говорить о нескольких эмигрантских центрах со своей собственной культурой. Это были прежде всего Париж, Берлин, Прага, София, не говоря уже о соседних с Россией странах, принадлежавших ранее к Российской империи. Там положение эмигрантов было несколько особым в связи с присутствием коренного русского или украинского населения, составляющего национальное меньшинство. Эмиграция в определенном смысле сливалась с этим меньшинством, что укрепляло ее положение в культурном и юридическом отношении, но ослабляло политически. Эти процессы наблюдались в Польше, Литве, Латвии, Эстонии, в румынской Бессарабии. После 1923 г. до начала второй мировой войны ряды эмигрантов пополнялись советскими гражданами, которым были разрешены поездки за границу и которые ре-

шили остаться там, а также за счет советских служащих и дипломатов, работающих за границей и не пожелавших вернуться в СССР. Известны случаи побегов отдельных граждан из СССР.

Актом, не имеющим аналога, стало выдворение советским правительством осенью 1922 г. группы крупных представителей русской интеллигенции (численностью более 160 человек), деятельность которых была объявлена „опозиционной“ и нежелательной для советского режима. Среди них находились философы Н. А. Бердяев, С. Н. Булгаков, Б. П. Вышеславцев, И. А. Ильин, Л. П. Карсавин, Н. О. Лосский, И. И. Лапшин, Ф. А. Степун, Г. П. Федотов, С. Л. Франк (философы составляли ядро группы), историки А. А. Кизеветтер, А. В. Флоровский, В. А. Мякотин, социолог П. А. Сорокин, экономисты Н. Н. Зворыкин, С. Н. Прокопович и его жена, публицистка Е. Д. Кускова, писатели, журналисты и литературные критики М. А. Осоргин, Ю. И. Айхенвальд, А. С. Изгоев, И. А. Матусевич, зоолог М. М. Новиков и многие другие. Выдворение из страны цвета русской интеллигенции означало ослабление духовного потенциала страны, которое не могло не отразиться на последующем развитии ее культуры.

Эмиграция, покинувшая советскую Россию с начала 20-х годов и осевшая в разных странах на всех континентах, представляла собой не только хранительницу культурных традиций своей страны, но и несла свою культуру по всему свету, познакомила с ней народы и приняла активное участие в развитии науки, техники и искусства разных стран. Она вписала много ярких страниц в историю человечества.

Для большинства европейских стран, которые ликвидировали тяжелые экономические и социальные последствия первой мировой войны, беженцы из России представляли собой одно из проявлений послереволюционного периода, усложнившее решение собственных социальных и экономических проблем. Постепенно эмигрантский вопрос обострялся и требовал конкретного решения. Правительства европейских стран готовы были к определенным материальным жертвам

во имя репатриации беженцев в советскую Россию. Эмигрантам, которые по разным причинам не могли вернуться на родину, предлагали денационализацию, связанную с обязательным принятием гражданства страны, предоставившей убежище. Несмотря на то, что обе возможности могли решить вопрос эмиграции, они оказались для нее неприемлемы. Исключением была Югославия, куда в начале 20-х годов переселилось большое количество эмигрантов из Константинополя. Югославское правительство предоставляло им обширную помощь, сначала лишь благотворительного характера, позднее она вылилась в организованную культурно-воспитательную деятельность по обучению и воспитанию детей беженцев. Далее Югославия предоставила материальное обеспечение почти половине всех русских инвалидов войны, очутившихся за границей.

Однако в самых лучших условиях оказались эмигранты в Чехословакии. Сюда докатывались отдельные волны эмиграции, в основном из России и Украины, в связи с политическими событиями, происходившими там начиная с 1919 г. Уже в 1921 г. по инициативе президента Т. Г. Масарика возник продуманный план так называемой „русской акции“, в реализации которого приняли участие прежде всего министр иностранных дел Эдвард Бенеш и его заместитель Вацлав Гирса. В помощи эмигрантам деятельное участие принял также первый премьер-министр чехословацкого правительства Карел Крамарж. Инициаторы русской акции понимали, что для основной массы беженцев как путь репатриации, так и путь денационализации неприемлемы и что для решения вопроса эмиграции необходимо найти иной выход, который давал бы очутившимся на чужбине чувство защищенности и от принудительной репатриации, и от денационализации. Президент Масарик стремился к тому, чтобы в Чехословакии сосредоточился культурный потенциал эмиграции и создал новую интеллигенцию для будущей демократической России. Эта программа определяла политику чехословацкого правительства в течение всего периода между двумя войнами и одновременно предопределила особое положение эмиграции в Чехословакии в отличие от других стран. В то время как в Берлине

и Белграде пользовались поддержкой монархистские и сепаратистские круги, в Париже — консервативно-демократические, а в Константинополе — ультраконсервативные, чехословацкая помощь была ориентирована на демократические круги в среде эмиграции. Этот аспект со временем отступил на второй план. Центром русской акции становилась наука, образование и культура.

При широкой материальной помощи чехословацкого правительства и моральной поддержке политических и общественных кругов Чехословацкой республики вопрос эмиграции стал решаться путем основания русских, украинских и белорусских институций и организаций, целью которых было удовлетворение духовных и материальных потребностей эмиграции. Помощь финансовая, юридическая, медицинская, помощь студентам, организация кооперативов, мастерских, столовых, защита интересов эмигрантов в международных организациях, основание школ, институтов, библиотек, архивов, научных институтов и т. д. — благодаря всем этим разнообразным способам решения вопроса эмиграции посредством создания русских, украинских и белорусских организаций Чехословакия приобрела большой авторитет в Европе. Эти шаги также стали стимулом к пересмотру правительствами других европейских стран своей первоначальной позиции по отношению к вопросу эмиграции. Т. Г. Масарик, пользуясь своим огромным авторитетом, стремился улучшить положение эмигрантов во всем мире. Так например, 9 апреля 1923 г. он обратился к общественности США с призывом помочь эмигрантской студенческой молодежи подобно тому, как это сделала чехословацкая общественность, и внести, таким образом, свой вклад в сохранение жизнеспособной социальной базы, на которой можно будет возродить культуру будущей России.

Русская акция чехословацкого правительства представляла собой не только гуманитарную и материальную помощь эмигрантам; это была продуманная система мероприятий по созданию условий, дающих возможность эмигрантам использовать свое пребывание в Чехословакии для творческой деятельности в области науки, техники, в народном хозяйстве, кул-

ьтуре и искусстве. Такое решение вызвало необходимость эффективного регулирования притока эмигрантов. В Чехословакии сосредоточивались квалифицированные представители интеллигенции, в Прагу приезжали ученые, писатели, журналисты, врачи, инженеры, педагоги, общественные деятели. Значительную часть эмиграции составляли студенты, большое место в ней занимали работники сельского хозяйства. Таким образом, в то время, как большинство стран было стихийно охвачено волнами эмиграции, в Чехословакии ее структура в результате целенаправленной политики чехословацкого правительства была более упорядоченной. Эта политика преследовала двойную цель: дать возможность заработка людям в тех областях, где ощущался недостаток рабочей силы (например, в сельском хозяйстве, где ее приток составляли прежде всего казаки), а также предоставить возможность молодежи получить образование, ученым и писателям продолжить свою деятельность в интересах сохранения культурного потенциала эмиграции для будущей России. Ведущие представители Чехословацкой республики стремились к тому, чтобы эмигранты получили убежище и помощь, невзирая на свои политические убеждения. В одной из своих речей в парламенте Эдвард Бенеш заявил, что Чехословакия никогда не нарушит право предоставления убежища до тех пор, пока те, кто пользуется этим правом, будут соблюдать условия, предложенные чехословацким правительством, то есть не будут вмешиваться в чехословацкую политику.

Реализатором русской акции в начале было Объединение российских Земских и Городских Деятелей в Чехословацкой республике — Земгор. На эту организацию оказывала влияние преимущественно эсэровская партия, но ее целью было предоставление помощи всем эмигрантам, за исключением украинцев, образовавших свою собственную организацию. Подавляющее большинство эмигрантов жило в Праге и ее пригородах. Несколько сот русских студентов и преподавателей находилось в городе Моравска Тршебова, где была расположена русская гимназия и интернат, меньшее количество студентов и преподавателей было в Пршибраме, Брно и Братиславе. Для украинских эмигрантов вторым после Праги важным

центром были Подебрады, где располагалась Украинская хозяйственная академия. Работники сельского хозяйства были рассеяны по всей республике. Несколько десятков врачей, юристов, инженеров и учителей работало на Подкарпатской Руси (в настоящее время в Закарпатской Украине). Наиболее массовый приток эмигрантов пришелся на 1922—1923 годы. В середине 20-х лет их количество возросло приблизительно до 25 тысяч, затем оно стало постепенно снижаться, главным образом в связи с окончанием студентами институтов и отъездом их в другие страны. В период экономического кризиса начала 30-х годов свою роль сыграли экономические причины, приведшие к ограничению финансовых средств, которые вкладывались в русскую акцию. Накануне второй мировой войны в Чехословакии оставалось уже лишь около 8 тысяч эмигрантов.

Главная цель русской акции в Чехословакии — а именно, чтобы родина обрела в лице эмигрантов после их возвращения нужных и квалифицированных специалистов в области науки, искусства, культуры и экономики, — не была осуществлена потому, что не был реализован идеал демократической России. После периода сумерков свободы в начале 20-х лет, настала тьма 30-х годов, и рассвет демократических перемен в России был в необозримом будущем. Подавляющее большинство эмигрантов дожили свою жизнь в Чехословакии и в других странах, куда их забросила судьба после короткого или долгого пребывания на чехословацкой земле. Лишь некоторые из них добровольно вернулись в СССР, где многих ждала трагическая судьба. Немало их было арестовано в 1945 г. в Чехословакии советскими органами госбезопасности и помещено в советские тюрьмы и концентрационные лагеря.

Но эмигранты внесли исключительный вклад в развитие науки и культуры. Интеграция русских и украинских ученых и чехословацкой науки проявилась в принятии их в чехословацкие научные общества и организации, а также в их деятельности в чехословацких высших учебных заведениях. Много историков, филологов, этнографов и экономистов создали ценные научные труды богемистического характера. Большое

значение для чехословацкой византологии и археологии имела деятельность Н. П. Кондакова и особенно института названного его именем. Чешская тематика отразилась и в творчестве поэтов, прозаиков и публицистов. Таким образом, благодаря своему комплексному подходу к сохранению культурного и научного потенциала эмиграции, русская акция оказалась полезной не только для самой эмиграции, но и для собственной науки и культуры. Лишь в наше время творческое наследие эмиграции воссоединяется с русской и украинской наукой и культурой. Своим активным гуманизмом, который дал возможность тысячам эмигрантов и их потомкам жить полноценной и деятельной жизнью, русская акция чехословацкого правительства представляет собой одну из самых светлых страниц в истории Чехословацкой республики перед второй мировой войной.

Развитие издательской эмигрантской деятельности во всем мире и в Чехословакии тесно связано со всей жизнью эмиграции. Сначала эмигранты жили под свежими впечатлениями политической борьбы в России, и соответственно литература первых лет эмиграции представляет собой прежде всего политические брошюры, газеты и тонкие журналы, которые обычно после выхода нескольких номеров прекращали свое существование. Вслед за переходом к более или менее оседлому образу жизни и после возникновения многочисленных эмигрантских научных и педагогических институций и обществ, пробудился интерес к изданию классики, научных публикаций, учебников, детской литературе, вместо политических брошюр появляется мемуарная литература. Начинают выходить толстые журналы, посвященные истории революции и гражданской войны. Период после 1923 г. отмечен появлением новых самостоятельных работ из области философии, юриспруденции, общей и русской истории, истории литературы, экономики, социологии, точных и прикладных наук. Это развитие было естественным процессом, поскольку научная деятельность требует более спокойных условий жизни, чего не доставало в первые годы эмиграции. Можно без приувеличения сказать, что русское печатное слово первых лет эмиграции было представлено почти во всех странах света, различия

касались лишь количества и качества изданий. Уже в самом начале выхода в свет эмигрантской литературы и печати в разных странах мира возникли крупные центры издательской деятельности. Первое место в Европе занимал Берлин, Париж и Прага.

В 1925 г. книги на русском языке выходили в 32 городах. Приведенный ниже список включает первые десять городов.

Место издания	Количество изданий
Берлин	184
Прага	111
Париж	72
Рига	62
Харбин	27
Белград	23
София	20
Нью Йорк	17
Ужгород	16
Варшава	10

Самым продуктивным в то время было пражское издательство „Пламя“, на втором месте по количеству издаваемой продукции было берлинское издательство „Врач“.

Русские ученые основывали за границей академические группы, которые объединились после первого академического съезда в 1921 г. в Праге в Союз русских академических организаций за границей, центр которого располагался в Праге. Кроме Чехословакии академические группы Союза были в Югославии, Болгарии, Франции, Англии, Бельгии, Италии, США, Германии, Турции, Эстонии, Латвии и Польше. Наиболее многочисленной была чехословацкая группа. Целый ряд русских и украинских ученых преподавали и в чехословацких высших учебных заведениях, некоторые из них заведовали кафедрами.

В отличие от представителей других специальностей, которые были рассеяны по всему свету и за исключением Чехосло-

вакии преподавали почти всегда в иностранных высших учебных заведениях, юристы и экономисты имели возможность не только объединяться, но и основывать собственные факультеты и специализированные научные центры. Русские юридические факультеты существовали в Париже, Праге и Харбине, экономические семинары действовали в Берлине, Праге и Париже. До 1925 г. одним из самых известных центров научной мысли в Праге был признан семинар профессора П. Б. Струве, который занимался разработкой экономических и правовых вопросов. Широкую научно-исследовательскую деятельность проводил Экономический кабинет профессора С. Н. Прокоповича в Праге. Русские социологи прославились главным образом в США. Самый известный из них, профессор П. А. Сорокин, в 20-х годах некоторое время жил в Праге.

Ни в одной из научных дисциплин не было создано такого количества работ, как в историографии. С самого начала эмиграции к русскому прошлому обращались не только профессиональные историки, но и ученые иных специальностей. Первым историком, сделавшим обзор проблематики русской истории, был Е. Ф. Шмурло, автор исключительной по ценности работы „Спорные и невыясненные вопросы русской истории“, который нашел свое пристанище в Праге. Много ученых занималось проблемами византологии.

За границей возникло несколько центров, где велись исследования самых разных проблем исторических. Наиболее известными центрами до войны были Прага и Белград. С Прагой связано возникновение евразийской политико-философской школы в русской историографии во главе с П. Н. Савицким и Г. В. Вернадским. Важную роль сыграло Русское историческое общество в Праге.

Значительный вклад внесли русские и украинцы в Область истории искусств: в Праге, кроме других исследователей, члены семинара Н. П. Кондакова.

Профессорами Пражского Карлова университета были Д. Дорошенко, А. А. Кизеветтер, И. И. Лаппо, А. В. Флоровский, Н. В. Ястребов, историки искусств Н. П. Кондаков и Н. Л. Окунев.

Исключительно плодотворно работали русские и украинские историки литературы, филологи и фольклористы. Эти ученые не основали в Праге научные общества, но тем не менее здесь занимались научной деятельностью ряд ученых мирового масштаба: П. С. Богатырев, С. О. Карцевский, В. А. Францев, Д. Чижевский, Р. О. Якобсон и т. д. Многие ученые преподавали в чешских и словацких институтах: в Карловом университете в Праге — А. Л. Бем, О. Колесса, Е. А. Ляцкий, И. О. Панас, В. А. Францев; в Высшей школе торговли в Праге — Д. Н. Вергун, Л. В. Копецкий; в Высшей чешской технической школе — С. В. Завадский; в Университете им. Т. Г. Масарика в Брно — Р. О. Якобсон и С. Г. Вилинский; в Университете им. Я. А. Коменского в Братиславе — В. А. Погорелов.

Между большинством философов и теологов, работавших за границей, существовала настолько тесная связь, что часто трудно определить, к какой категории относится тот или иной ученый. Большинство философов перешли с позиций марксизма на позиции идеализма, а от идеализма к христианству, и их работы, написанные в эмиграции весьма отличаются от тех, что были изданы до революции. Из философов, стоявших вне религии, можно назвать И. И. Лапшина.

Центром деятельности русских и украинских философов в Праге было Философское общество, во главе которого стояли такие ученые, как Н. О. Лосский, И. И. Лапшин, Г. В. Флоровский, Д. Чижевский.

В Чехословакии работали многие представители естественных и технических наук. Международного признания добились астроном Всеволод Викторович Стратонов (1869—1938), геолог и палеонтолог Николай Иванович Андрусов (1861—1924), зоолог Михаил Михайлович Новиков (1876—?) ботаники Василий С. Ильин (1862—?) и Петр Михайлович Миловидов (1896—1974), физик Александр Александрович Эйхенвальд (1836—1944), конструктор паровых котлов Алексей Степанович Ломшаков (1870—1960), металлург Александр Ильич Глазунов (1888—1951) и другие.

Заслугой чехословацкого правительства, которое широко открыло двери перед русской и украинской студенческой молодежью и преподавателями, был тот факт, что Прага стала настоящим мировым центром образования эмигрантов. Чехословакия была единственной страной, где все без исключения абитуриенты русских и украинских гимназий имели гарантированную перспективу обучения не только в чехословацких, но также русских и украинских высших учебных заведениях и полное государственное обеспечение. С этой целью в 1921 г. чехословацким правительством был образован Комитет по обеспечению образования русских студентов ЧСР и Комитет по обеспечению образования украинских студентов ЧСР. При комитетах были созданы профессорские советы, которым министерство иностранных дел давало право подбирать кадры ученых и профессоров среди эмигрантов во всех европейских странах с правом их деятельности в Чехословакии. Прага была местом, где располагался центральный орган Объединения русских эмигрантских студенческих организаций (ОРЭСО), членами которого было свыше 50 организаций из более чем 20 стран. Здесь выпускался педагогический журнал „Русская школа за рубежом“. В Праге существовал также центр белорусских студентов, так как в Чехословакии находилась самая многочисленная из всех зарубежных белорусских студенческих организаций. Прага была местом проведения съездов студентов и педагогов-эмигрантов.

В то время как политическим центром русской эмиграции в течение 20-х и 30-х годов был Париж, ее литературной столицей до 1924 г. был Берлин. После того, как значение русской литературной жизни Берлина начало падать, а затем жизнь эта полностью прекратилась после прихода нацистов, роль литературного центра взял на себя Париж. Вслед за Парижем наиболее значительное место в литературной жизни эмиграции занимала Прага. Представители литературы и публицистики объединялись в Союзе русских писателей и журналистов в Чехословацкой республике. В Праге издавался один из самых известных литературных журналов русской эмиграции „Воля России“, здесь существовал литературный кружок

„Скит поэтов“. С Прагой связали свою судьбу среди других литераторов Аркадий Аверченко и Марина Цветаева. Наиболее заметным явлением среди украинских писателей-эмигрантов, живших в Чехословакии, был Олександр Олесь.

В 20-х и 30-х годах в Праге регулярно устраивались выставки русских художников, которые проводились по инициативе прежде всего объединений „Манес“ (Mánes), „Умелецка беседа“ (Umělecká beseda), „Еднота вытварных умелцу“ (Jednota výtvarných umělců), „Красоумна еднота“ (Krasoumná jednota). Особым явлением среди русских художников, прижившихся в чешской среде, был член объединения „Умелецка беседа“ Григорий Мусатов (1889—1941). Среди русских скульпторов, живущих в Чехословакии, выделялся Александр Сергеевич Головин (1904—?), из архитекторов стал наиболее известным Владимир Александрович Брандт (1874—1944), известный своими работами: русской церковью на Ольшанском кладбище в Праге и виллой Карла Крамаржа в Высоке над Йизероу. В стенах Украинской академии художеств в Праге обучались и многочисленные чешские художники и скульпторы.

С Прагой связана судьба Русского камерного театра и пражской группы Московского художественного театра, членом которой была и актриса Мария Николаевна Германова (1884—1940). В историю чешского театра вписала свою страницу прима-балерина Национального театра Елизавета Никольская (1904—1955), хореограф Ремислав Ремиславский (1897—1973), певица (сопрано), солистка Национального театра в Брно Александра Платоновна Чванова (1897—1939). известностью пользовался певцы-тенора и педагоги пения Василий Левицкий (1880—1940) и Константин Каренин (1897—1966), украинец Дмитро Левитский (1886—1958) и белорусс Михась Забейда (1900—1981). С Прагой были связаны последние годы жизни русского хормейстера, композитора церковной хоровой музыки и организатора храмовой музыки Александра Андреевича Архангельского (1846—1924).

Початок еміграції із Росії після Жовтневої революції припадає вже на 1918 рік, коли на чужину виїхали декотрі представники аристократії та крупної буржуазії. Еміграція стає масовим явищем від 1920 року, коли у зв'язку із поразкою білих армій пройшло декілька евакуаційних хвиль. Навесні цього року, після поразки Денікіна, розпочалась масова евакуація із Новоросійська. Далі слідував відступ залишків війська адмірала Колчака із Сибіру і розпорощення росіян по Далекому Сході із центрами в Харбіні та Шанхаї. звідки багато з них пізніше виїхало в США. Після відступу військ генерала Врангеля в листопаді 1920 року для евакуації з Криму типовим став масовий відхід армії та цивільного населення в Царград. Царград був тільки пересадочною станцією, на якій біженці зупинялися і на декілька років. Поступово звідти переселялись у Францію, де зосереджувались політичні лідери із своїми штабами, а саме там, де ліберальне економічне становище уможливило емігрантам знаходити своє місце в приватних підприємствах, в Болгарію, Югославію, Чехословаччину і в більш віддалені країни, включно Тунісу, Ефіопії та Південної Америки. На чужині до емігрантів приєдналися бувші полонені із першої світової війни, які не захотіли повернутися на батьківщину.

Від 1921 року вже можна говорити про декілька осередків еміграції із власним культурним життям. Були це передусім Париж, Берлін, Прага, Белград, Софія, не говорячи вже про країни, які межували із Росією, раніше складові частини Російської імперії. Там положення емігрантів було особливе у зв'язку з наявністю корінного руського (українського) населення, яке творило національну меншість в даній країні. Еміграція із цією нацменшістю до певної міри об'єднувалася, що зміцнювало її юридично та культурно, але послаблювало політично. Так сталося в Польщі, Литві, Латвії, Естонії чи в румунській Бессарабії. Після 1923 року, аж до другої світової війни, ряди еміграції поповнювались тільки за рахунок радянських громадян, які одержали дозвіл виїхати за кордон і вирішили тут залишитися, та радянських закордонних службовців і дипломатів, які не виявили бажання повернутися в СРСР. Траплялися і випадки втечі окремих осіб із СРСР.

Актом Радянського уряду, який не має собі рівних, було восени 1922 року групове виселення понад 160 видатних представників ро-

сійської інтелігенції. Їх діяльність була проголошена за «опозицію» і небажана для радянського режиму. Серед них були філософи М. О. Бердяєв, В. П. Вишеславцев, І. О. Ільїн, М. О. Лоський, І. І. Лапшин, Ф. О. Степун, С. Л. Франк, Л. П. Карсавін, С. М. Булгаков, Г. П. Федотов (філософи взагалі творили ядро групи), історики О. О. Кізоветтер, О. В. Флоровський, В. О. Мясотін, соціолог П. О. Сорокін, економісти М. М. Зворикін, С. М. Прокопович та його жінка, публіцист Є. Д. Кускова, письменники, журналісти та літературні критики М. О. Осоргін, Ю. І. Айхенвальд, О. С. Изгоев, І. А. Матусевич, зоолог М. М. Новиков та інші. Виселення цвіту російської інтелігенції означало послаблення духовного потенціалу країни, що не могло не відбитися на дальшому розвитку культурного життя в країні.

Еміграція, яка від'їжджала із Радянської Росії за кордон, на початку двадцятих років була не лише охоронцем культурних традицій своєї країни, але поширювала їх у світі, знайомила із її вершинами інші народи і брала активну участь в розвитку науки, техніки та мистецтва в різних країнах світу. Своїми культурними здобутками яскраво вписалася в історію людства.

Для більшості європейських держав, які справлялися із важкими економічними та соціальними наслідками першої світової війни, біженці із Росії являли собою один із специфічних проявів післяреволюційного періоду, який ускладнював розв'язування суспільних та економічних проблем даної країни. Емігрантське питання поступово загострювалось і вимагало конкретного рішення. Уряди європейських держав були готові до матеріальних жертв в інтересі репатріації біженців у Радянську Росію. Емігрантам, які із найрізноманітніших причин не могли повернутися на батьківщину, було запропоновано, щоб вони денационалізувалися, і це було пов'язано із безумовним прийняттям громадянства країни, котра би їм надала право притулку. Обидва підходи могли вести до вирішення емігрантського питання, але стали для емігрантів неприйнятливими. Певним винятком була Югославія, куди початком двадцятих років емігранти масово прибували із Царграду. Уряд Югославії їм надавав великої допомоги, спочатку добродійного характеру, пізніше ця допомога зосереджувалась на організовану культосвітню діяльність на ділянці виховання та навчання дітей біженців. Далі, в Юго-

славії майже половина всіх російських інвалідів війни, які опинилися за кордоном, отримала матеріальне забезпечення.

Найсприятливіші умови для емігрантів були в Чехословаччині. Поодинокі хвилі емігрантів, переважно росіян та українців, приходили в Чехословаччину у зв'язку із політичними та воєнними подіями в Росії від 1919 року. Вже в 1921 році за ініціативою президента Т. Г. Масарика виникнув обдуманий план т.зв. «російської акції» і в його реалізації брали участь міністр закордонних справ Едуард Бенеш та його заступник Вацлав Гірса. Велику допомогу емігрантам надавав і перший голова Чехословацького уряду Карел Крамарж. Основоположники «російської акції» були свідомі того, що як репатріація, так і денационалізація для основної маси біженців закрита і для рішення емігрантського питання потрібно шукати третій шлях, на якому би ті, що втратили домівку, мали захист перед вимушеним поверненням на батьківщину, а так само і перед денационалізацією. Президент Масарик мав бажання, щоб в Чехословаччині зосереджувалися культурні сили еміграції, які б підготували нову інтелігенцію для майбутньої, демократичної Росії. Згадувана програма наклала свою печать на політику чехословацького уряду до еміграції із Росії в міжвоєнному періоді й одночасно визначила відмінності її положення від еміграції в інших країнах. Тим часом коли, наприклад, у Берліні та Белграді давалась перевага монархістським та сепаратистським колам, в Парижі консервативно демократичним, а в Харбіні ультраконсервативним, чехословацька політика була спрямована на демократичні течії всередині еміграції. Згодом цей аспект почав відходити на задній план. Центр уваги «російської акції» полягав у сфері науки, шкільництва та культури.

За великої матеріальної допомоги чехословацького уряду і моральної підтримки політичних та громадських кіл Чехословацької республіки почало рішатися емігрантське питання, а саме були засновані російські, українські та білоруські інституції та організації, завданням яких було задовільнити духовні та матеріальні потреби емігрантів. Фінансова, юридична, лікарська допомога, далі підмога студентам, заснуванням кооперативів, майстерень, їдалень, захист інтересів емігрантів в міжнародних організаціях, відкривання шкіл, включно вузів, бібліотек, архівів, наукових установ і т. п. — всі оці різноманітні способи рішення емігрантського питання по-

середництвом російських, українських і інших організацій надали Чехословаччині в очах цілої Європи великого авторитету і стали поштовхом до того, щоб уряди інших країн переоцінили попередні погляди на емігрантське питання. Президент Т. Г. Масарик своїм авторитетом намагався покращити становище емігрантів у світі. Наприклад, в заяві від 9 квітня 1923 року він звернувся до громадськості США із закликом, щоб як чехословацька громадськість, так і вона надала допомогу емігрантській молоді, яка вчилася у вузах, і щоб сприяла збереженню здорової соціальної бази, на якій можна буде створювати культуру майбутньої Росії.

«Російська акція» чехословацького уряду охопила не тільки гуманітарну та матеріальну допомогу емігрантам, але також і продуману систему заходів для створення таких умов, щоб уможливити емігрантам скористатися проживанням в Чехословаччині для діяльності в науці, техніці, народному господарстві, культурі та мистецтві. Цей намір вимагав цілеспрямованої регуляції напливу еміграції. В Чехословаччині зосередились кваліфіковані сили інтелігенції, у Прагу виїхали науковці, письменники, журналісти, лікарі, інженери, педагоги, громадські діячі. Визначну категорію представляло студентство. Значним було і число сільськогосподарських працівників. Якщо хвилі еміграції з Росії торкнулися більшості країн стихійно, то внаслідок цілеспрямованої політики чехословацького уряду структура еміграції в Чехословаччині була гомогеннішою, ніж в інших країнах. Оця політика переслідувала подвійну ціль. З одного боку, забезпечити заробіток працівникам в галузі, в якій відчувалася нестача робочої сили — в сільському господарстві, де настав прилив робочої сили, переважно за походженням козаків, а з другого боку, уможливити молоді студіювати, науковцям та письменникам продовжувати в їх діяльності в інтересі збереження культурних сил еміграції для майбутньої Росії. Керівні представники Чехословацької республіки домагалися того, щоб право притулку та допомоги емігранти отримали незалежно від того, якого вони політичного переконання. Едуард Бенеш у одному із своїх виступів у парламенті заявив, що Чехословаччина ніколи не порушить право притулку, поки оті, що тим правилом користуються, дотримують умов, запропоновані чехословацьким урядом, це означало, що не будуть втручатися у політичні справи Чехословаччини.

Реалізатором «російської акції» спочатку став т. зв. «Земгор». (Об'єднання російських земських і городських діячів в Чехословацькій республіці). «Земгор» був переважно під впливом представників есерської партії, але його завданням було реалізувати допомогу майже всім емігрантам, крім українців, які так само заснували свої власні інституції. Переважна більшість емігрантів жила у Празі та її околиці. Декілька сотень російських студентів та професорів жили та працювали в Моравській Тржебовій, де знаходилась російська гімназія із гуртожитком, менше число студентів та професорів жило в містах Пржібрам, Брно та Братіслава. Крім Праги, для української еміграції важливим центром стало і курортне місто Подебради, де знаходилась Українська господарська академія. Сільськогосподарські працівники були розсіяні по всій республіці, а десятки лікарів, юристів, інженерів та вчителів працювали на Підкарпатській Русі (зараз Закарпатська область УРСР).

Найбільша хвиля еміграції приплинула в 1922—23 рр., в половині двадцятих років число емігрантів нараховувало приблизно 25 тисяч, після чого починає падати в залежності від того, як випускники вузів відходили в інші країни. Особливо під час економічної кризи, початком тридцятих років, свою роль відіграв і економічний аспект. Криза була причиною того, що були обмежені кошти на «російську акцію». Напередодні другої світової війни в Чехословаччині залишилося вже лише вісім тисяч емігрантів.

Головне значення «російської акції» в Чехословаччині, яке полягало в тому, щоб емігранти, повернувшись на батьківщину, були професійно підготовлені розпочати роботу в галузі науки, культури, мистецтва та економіки, не здійснилось тому, що не було реалізовано ідеал демократичної Росії. Після сутінків свободи на початку двадцятих років настала темрява тридцятих років, а світанок демократичних перетворень в СРСР став неосяжним. Емігранти в переважній більшості дожили своє життя в Чехословаччині або в інших країнах, куди понесла їх доля. Лише декотрі добровільно повернулися в СРСР, де їх часто очікувала трагічна доля, багато їх було арештовано в 1945 році радянськими органами державної безпеки і вивезено у радянські в'язниці та концтабори.

Вклад емігрантів в науку та культуру був надзвичайно великий. Інтеграція російських та українських науковців у чехословацьке наукове життя виявилася у їх прийнятті у різні чехословацькі наукові товариства та інституції і в їхній діяльності в чехословацьких вузах. Численні історики, філологи, етнографи та економісти залишили цінні роботи на ділянці богемістики. Велике значення для чехословацького візантинознавства та археології мала діяльність М. П. Кондакова, а пізніше зокрема діяльність інституту, який було названо його іменем. Чеська тематика відобразилась у творчості поетів, прозаїків та публіцистів. «Російська акція», завдяки комплексного підходу до збереження культурного та наукового потенціалу еміграції, принесла користь не лише емігрантам, але і чехословацькій культурі та науці. Тільки зараз доходить до інтеграції творчої спадщини емігрантів у російську та українську культуру і науку. Із-за свого активного гуманізму, який сприяв тисячам емігрантів і їх нащадкам провести повноцінне і творче життя, «російська акція», реалізована чехословацьким урядом, становить одну із найяскравіших сторінок в історії довоєнної Чехословацької республіки.

Розвиток видавання емігрантських книг і періодик у світі та в Чехословаччині тісно пов'язаний з загальним життям емігрантів. Спочатку еміграція жила під впливом свіжих вражень від політичної боротьби в Росії, і тому в літературі перших років знаходимо тільки політичні брошури, газети й «тонкі» журнали, які здебільшого після декількох випусків переставали виходити. Після того як емігранти більш-менш прижилися і було вже засновано чимало шкільних та наукових установ і об'єднань, пробуджується інтерес до класиків, наукових публікацій, підручників, дитячої літератури, замість політичних брошур з'являється мемуарна література. Починають видаватися «товсті» журнали, присвячені історії революції та громадянської війни. Період після 1923 р. виділяється напливом нових оригінальних робіт з філософії, права, загальної та російської історії, історії літератури, економії, соціології, точних і прикладних наук. Такий напрямок розвитку зрозумілий, бо наукова діяльність вимагає спокійніших умов життя, яких у перших роках в емігрантських колах не було. Без перебільшення можна сказати, що російське друковане слово перших років еміграції було відоме майже у всіх країнах світу, різниця була тільки в кількості і

якості публікацій. Вже на початку видавання емігрантської літератури й преси було в світі створено визначні центри видавничої діяльності. Перші місця в Європі займали Берлін, Париж і Прага. В 1925 році книги російською мовою виходили в 32 містах. У наведеному переліку вказується перших десять.

Місце видання	Кількість видань
Берлін	184
Прага	111
Париж	72
Рига	62
Харбін	27
Белград	23
Софія	20
Нью-Йорк	17
Ужгород	16
Варшава	10

Взагалі найпродуктивнішим було в цей час празьке видавництво «Пламя», на другому місці було берлінське видавництво «Врач».

Російські науковці за кордоном організувалися в академічних групах, які після першого академічного з'їзду в Празі в 1921 році об'єдналися у «Спілку російських академічних організацій за кордоном» з центром у Празі. Крім Чехословаччини, Спілка мала свої академічні групи в Югославії, Болгарії, Франції, Англії, Бельгії, Італії, США, Німеччині, Туреччині, Естонії, Латвії та Польщі. Найбільшою була група в Чехословаччині. Цілий ряд російських та українських науковців викладали також у чехословацьких вузах, декотрі з них завідували кафедрами.

На відміну від представників інших наукових галузей, які були розсіяні по всьому світу і з винятком Чехословаччини викладали майже виключно в іноземних вузах, юристи й економісти мали можливість не тільки об'єднатися, але й заснувати свої власні факультети і спеціалізовані наукові центри. Російські юридичні факультети існували в Парижі, Празі й Харбіні, економічні семінари працювали в Берліні, Празі й Парижі. Одним з найвизначніших центрів наукового мислення у Празі був до 1925 року семінар про-

фесора П. Б. Струве, присвячений розробці економічних та юридичних питань. Багату науково-дослідну діяльність розгортав Економічний кабінет проф. С. М. Прокоповича у Празі. Російські соціологи прославилися передусім у США. Найвизначніший серед них, професор П. О. Сорокін, перебував в 20-х роках коротко у Празі.

Так багато робіт, як в історіографії, не з'явилося в еміграції ні в одній науковій дисципліні. Від самого початку еміграції зверталися до російського й українського минулого не тільки професійні історики, але й науковці інших спеціалізацій. Взагалі першим істориком в еміграції, який подав огляд проблематики російської історії, був академік Я. Ф. Шмурло, автор надзвичайно цінної роботи «Спірні місця і нев'язані проблеми російської історії», який знайшов притулок у Празі. Немало істориків спеціалізувалося на візантиністичному.

За кордоном виникло декілька наукових центрів, в яких досліджувалися найрізноманітніші історичні проблеми. Серед них були до війни найвизначнішими Прага й Белград. З Прагою пов'язане й виникнення євразійської політико-філософської школи в російській філології на чолі з П. М. Савицьким і Г. В. Вернадським. Важливу роль зіграло Російське історичне товариство у Празі.

Дуже багато зробили росіяни й українці в галузі історії мистецтва. В Празі займалися історією мистецтва серед інших члени семінару Кондакова.

Професорами Карлового університету в Празі були Д. Дорошенко, О. В. Флоровський, М. В. Ястребов, О. О. Кізеветтер, І. І. Лаппо, з істориків мистецтва М. П. Кондаков і М. Л. Окунев.

Надзвичайно цікаві є результати наукової діяльності російських і українських істориків літератури, філологів і фольклористів. Хоча науковці названих галузей не створили в Чехословаччині власних наукових товариств, працював тут ряд діячів світового значення: П. С. Богатирьов, В. О. Францев, Д. Чижевський, Р. О. Якобсон, С. О. Карцевський та інші. Багато науковців викладало у чеських і словацьких вузах. В Карловому університеті в Празі О. Л. Бем, В. О. Францев, О. Колесса, Є. О. Ляцький, І. О. Панас, у Вищій комерційній школі у Празі Л. В. Копецький і Д. М. Вергун.

у Чеському вищому технічному навчальному закладі С. В. Завадський, в Університеті ім. Масарика в Брні Р. О. Якобсон і С. Г. Вилінський, в Університеті ім. Коменського в Братіславі В. О. Погорелов.

Більшість філософів та теологів за кордоном була між собою так тісно пов'язана, що деколи було важко встановити, до якої категорії належить той чи інший науковець. Більшість філософів перейшла від марксизму до ідеалізму та від ідеалізму до християнства, і їхні роботи, написані в еміграції, сильно відрізняються від тих, які були видані до революції. З філософів, що стояли поза релігією, можна назвати І. І. Лапшина.

Центром діяльності російських та українських філософів в Празі було Філософське товариство, яке очолювали такі діячі, як М. О. Лоський, Д. Чижевський, І. І. Лапшин, Г. В. Флоровський.

В Чехословаччині працювало і багато представників природничих і технічних наук. Міжнародною популярністю користувалися астроном Всеволод Вікторович Стратонов (1869—1938), геолог і палеонтолог Миколай Іванович Андрусов (1864—1924), зоолог Михайло Михайлович Новиков (1876—?), ботаніки Василій С. Ільїн (1882—?) і Петро Михайлович Миловидов (1896—1974), металург Олександр Ільч Глазунов (1888—1951), фізик Олександр Олександрович Ейхенвальд (1863—1944), конструктор парових котлів Олексій Степанович Ломшаков (1870—1960) та інші.

Завдяки чехословацькому уряду, який навстіж відкрив двері для російської та української молоді й професорів, Прага стала справжнім центром емігрантської освіти в світі. Чехословаччина була єдиною державою, в якій всі абітурієнти російських і українських гімназій мали забезпечену перспективу навчання не тільки в домашніх, але й в російських та українських вузах і мали повне матеріальне забезпечення на державні кошти. З цією метою були в 1921 році створені чехословацьким урядом Комітет для забезпечення освіти російських студентів і Комітет для забезпечення освіти українських студентів. При обох комітетах було створено професорські ради, яким міністерство закордонних справ дозволило зробити відбір науковців і професорів серед емігрантів в європейських країнах і дати їм право працювати в Чехословаччині.

В Празі мав своє місце перебування центральний орган Об'єднання російських емігрантських студентських організацій, членами якого було понад п'ятдесят організацій з понад двадцяти країн. виходив тут педагогічний журнал «Русская школа за рубежом», існував тут також центр білоруських студентів, бо в Празі знаходилася найбільш численна з усіх закордонних білоруських студентських організацій. У Празі відбувалися з'їзди студентів і педагогів-емігрантів.

Тим часом як політичним центром російської еміграції був в двадцятих і тридцятих роках Париж, літературним центром був до 1924 року Берлін. Після того як російське літературне життя в Берліні почало втрачати своє значення і з приходом до влади нацизму зовсім перестало існувати, Париж перейняв на себе і роль літературного центру. Провідне місце в літературному житті еміграції міжвоєнного періоду зберегла крім Парижа й Прага. Представники літератури й публіцистики групувалися в Спілці російських письменників і журналістів в Чехословацькій республіці. В Празі виходив один з найвизначніших журналів російської еміграції «Воля России», діяв тут літературний гурток «Скит поэтов». З Прагою пов'язана також доля Аркадія Аверченка і Марини Цветаєвої. Найвизначнішою постаттю серед українських авторів-емігрантів в Чехословаччині був Олександр Олесь.

В Празі в двадцятих і тридцятих роках постійно проходили виставки російських художників, організовані передусім художніми громадами «Манес», Умелецка беседа (Художній клуб), Єднота витварних умелцу (Об'єднання художників), Красоумна єднота (об'єднання під назвою «Красоумне»). Оригінальною постаттю серед російських художників був член «Умелецкой беседи» Григорій Мусатов (1889—1941), для якого чеське середовище стало новою батьківщиною. З російських скульпторів, які жили в Чехословаччині, виділяється Олександр Сергійович Головін (1904—?), з архітекторів прославився Володимир Олександрович Брандт (1874—1944?), зокрема російською каплицею на Ольшанському кладовищі в Празі та віллою Карла Крамаржа у Високому над Ізерою. Українська академія мистецтв у Празі виховала і багато чеських художників і скульпторів.

З Прагою пов'язані Російський камерний театр і Празька група Московського художнього театру, членом якої була й актриса Марія Миколаївна Германова (1884—1940). В чеське художнє життя ввійшли прима-балерина Національного театру Єлісавета Никольська (1904—1955), хореограф Ремислав Ремиславський (1897—1973), сопраністка, солістка Національного театру в Брні, Олександра Платоновна Чванова (1897—1939). З тенористів і педагогів співу здобули славу росіяни Василій Левицький (1880—1940) і Константин Каренін (1897—1966), українець Дмитро Левитський (1886—1958) і білорус Михась Забейда (1900—1981). З Прагою пов'язані останні роки життя російського хормейстра, композитора церковних хорових творів і організатора церковної музики, Олександра Андрійовича Архангельського (1846—1924).

Aleksej Nikolajevič A n c y f e r o v (1867 Voroněž-1943 Paříž). Ruský národohospodář a statistik. Roku 1920 odešel z Ruska, kratší čas přednášel na Ruském ústavu zemědělského družstevnictví v Praze, později působil na pařížské Sorbonně.

Nikolaj Jefremovič A n d r e j e v (1908 Petrohrad-1982 Cambridge). Ruský historik, vědecký pracovník Kondakovova ústavu v Praze, kde působil do roku 1945. Zabýval se především historií Ruska 16. století.

Marija Aleksandrovna A n d r e j e v a (1900 Petrohrad-?). Badatelka v oboru byzantologie. Získala doktorát filozofie na Karlově univerzitě, spolupracovala s Ruskou historickou společností a Ústavem N. P. Kondakova. Před válkou a počátkem války pracovala ve Slovanské knihovně v Praze.

Dmytro A n t o n o v y č (1877 Kyjev-1945 Praha). Od roku 1921 profesor Ukrajinské svobodné univerzity, poté ředitel Ukrajinské akademie výtvarných umění a Ukrajinského muzea v Praze. Věnoval se studiu starého i soudobého ukrajinského umění a ukrajinského divadla.

Nikolaj Ivanovič A s t r o v (1868 Moskva-1934 Praha). Poslední moskevský starosta před revolucí. V Praze žil od roku 1924, působil jako významný veřejný činitel, byl předsedou Svazu ruských spisovatelů a novinářů v Československé republice.

Arkadij Timofejevič A v e r č e n k o (1881 Sevastopol-1925 Praha). Přední ruský satirik a humorista, před revolucí spjatý s časopisy Satirikon a Novyj Satirikon.

Alfred Ljudvigovič B e m (1886 Kyjev-1945 Praha?). V Praze působil od roku 1922 jako lektor ruského jazyka na Univerzitě Karlově. Člen Slovanského ústavu. Po příchodu do Československa se obíral dějinami novější ruské literatury, soustavně zejména tvorbou Dostojevského a Tolstého. Byl vedoucím skupiny mladých ruských básníků Skit poetov. Psal rovněž o české literatuře.

Vasyl' B i d n o v (1874 SSSR-1935 Varšava). V letech 1923-1928 profesor církevních dějin na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze, profesor dějin Ukrajiny na Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech a sekretář Ukrajinské historicko-filologické společnosti v Praze. Hlavní oblastí jeho vědeckého zájmu byly dějiny pravoslavné církve na Ukrajině.

Leonid B i l e c' k y j (1882 Lytvynivka na Ukrajině-1955 Winnipeg). Od roku 1923 ředitel Ukrajinského pedagogického ústavu v Praze a profesor ukrajinské literatury tamtéž. Po likvidaci této školy v roce 1933 profesor právních dějin na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze. V pražském

období uveřejnil řadu prací k metodologii dějin ukrajinské literatury a folklóru.

Petr Grigor'jevič B o g a t y r e v (1893 Saratov-1971 Moskva). V Československu působil v letech 1921-1940. Badatel v oblasti srovnávací slovanské folkloristiky, etnografie a literární historie, jeden ze zakladatelů funkčně strukturální školy v Československu. Za pobytu v Československu věnoval hlavní badatelský zájem vedle prací ryze teoretických problematice lidové víry, obyčejů a písní na Podkarpatské Rusi a lidového a loutkového divadla českého, slovenského a ruského.

Ivan B o r k o v s' k y j (1897-1976 Praha). Archeolog, v letech 1933-1945 profesor Ukrajinské svobodné univerzity v Praze. Zabýval se zejména slovanskou a středověkou archeologií, zasloužil se o výzkum Levého Hradce a Pražského hradu.

Serhij B o r o d a j e v s' k y j (1870 Poltavská gubernie-1942 Praha). Ukrajinský vědec, teoretik i praktik v oboru družstevnictví. Od roku 1923 byl profesorem Ukrajinské svobodné univerzity v Praze. Autor prací z oblasti úvěrové kooperace.

Jekaterina Konstantinovna B r e š k o - B r e š k o v s k a j a (1844 Lutovka v Černigovské gubernii-1934 Chvaly u Prahy). Představitelka ruského revolučního hnutí druhé poloviny 19. století, zvaná „babička ruské revoluce“. Posledních deset let svého dramatického života prožila v Československu, kde se věnovala zejména podpoře osvětové činnosti na Podkarpatské Rusi.

Sergej Nikolajevič B u l g a k o v (1871 Livny v Orelské gubernii-1944 Paříž). Ruský ekonom a náboženský filozof. V Praze žil v letech 1923-1925, přednášel na Ruské právnické fakultě a Ruském pedagogickém ústavu.

Valentin Fedorovič B u l g a k o v (1886 Kuzněck-1966 Jasnaja Poljana). Poslední osobní sekretář Tolstého, po příchodu do Československa roku 1923 ředitel Ruského kulturně historického muzea na Zbraslavi, založeného v polovině třicátých let. Po osvobození z nacistického koncentračního tábora roku 1945 vyučoval na sovětské škole v Praze, po návratu do SSSR roku 1948 byl kustodem domu Tolstého v Jasně Poljaně. Propagátor učení Tolstého a znalec jeho života a díla.

Michail Arturovič C i m m e r m a n (1887 Kutaisi-1935 Brno). Ruský právník, v letech 1923-1926 docent, poté profesor na Ruské právnické fakultě v Praze, od roku 1929 smluvní profesor mezinárodního práva na Masarykově univerzitě v Brně.

Marina Ivanovna Cvetajeva (1892 Moskva-1941 Jelabuga v Tatarské autonomní sovětské republice). V Československu žila v letech 1922-1925 společně se svým manželem, spisovatelem a publicistou Sergejem Jakovlevičem Efronem (1893-1941). Velká ruská básnířka, do Prahy jsou situována její díla Poéma hory a Poéma konce.

Emilija Kirillovna Čegrinceva (1904-1989 Praha). Ruská básnířka z okruhu skupiny Skit poetov. Vydala dvě básnické sbírky Poseščenija a Strofy.

Spyrydon Čerkašenk o (literární pseudonym Petro Stach, 1876 Novyj Buh u Chersonu-1940 Praha). Ukrajinský básník, prozaik a dramatik. V Československu žil od roku 1923, nejprve na Podkarpatské Rusi, od roku 1929 v Černošicích u Prahy).

Viktor Michajlovič Černov (1873 Kamyšin-1952 New York). Ruský politik, jeden ze zakladatelů strany eserů a její hlavní teoretik. V meziválečném období žil v Praze. Za druhé světové války aktivní účastník protifašistického odboje ve Francii.

Konstantin Aleksandrovič Čchaidze (1897 Mozdok-1974 Praha). Ruský spisovatel a filozof gruzínského původu, v Československu žil od roku 1924. Roku 1932 založil při literárním archívu Národního muzea unikátní sbírku Fedoroviana Pragensia, věnovanou ruskému filozofu N. F. Fedorovovi.

Jevgenij Nikolajevič Čirikov (1864 Kazaň-1932 Praha). Od roku 1922 žil v Praze. Demokratický realistický spisovatel a dramatik. Většina jeho próz z emigrantského období je prodchnuta nostalgickým steskem po vlasti (pětisvazkový románový cyklus Otčij dom).

Aleksandr Aleksandrovič Čuprov (1874 Moskva-1926 Ženeva). Významný ruský statistik, působící v roce 1925 jako profesor Ruské právnické fakulty a pracovník Ekonomického kabinetu prof. Prokopoviče v Praze.

Jevhen Čykalenk o (1861 Perešory v Chersonské gubernii-1929 Praha). Ukrajinský politik, veřejný činitel a publicista. Od roku 1925 předseda terminologické komise při Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech. Jeho memoáry Spohady obsahují bohatý materiál k historii ukrajinského hnutí 19. a počátku 20. století.

Mykola Čyrskyj (1904 Kamenec Podilskij-1942). Ukrajinský básník a dramatik. V Československu žil od roku 1922, nejprve v Poděbradech, poté v Praze a v Užhorodě. Svou jedinou básnickou sbírku Emal' vydal za války v Praze.

Dmytro Č y ž e v s' k y j (1894 Oleksandrija v Chersonské gubernii-1977 Heidelberg). Ukrajinský filozof a literární historik, v meziválečném období profesor Ukrajinského pedagogického ústavu a Ukrajinské svobodné univerzity v Praze. Za svého působení v Československu se soustavně obíral dějinami ukrajinské a ruské filozofie, v bohemistických příspěvcích věnoval pozornost středověké a barokní literatuře a kome- niologii.

Jurij D a r a h a n (1893-1926 Praha). Ukrajinský básník. Jeho sbírka veršů Sahajdak, vysoko oceněná kritikou, ovlivnila tvorbu mladších bás- nických současníků z řad ukrajinské emigrace.

Stanyслав D n i s t r j a n s' k y j (1870 Ternopil-1935 Užhorod). Ukra- jinský právník, profesor civilního práva na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze. V období 1922-1923 byl jejím rektorem.

Dmytro D o r o š e n k o (1882 Vilno-1951 Mnichov). Od roku 1921 profesor ukrajinských dějin na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze, v letech 1926--1936 též docent a profesor na filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Fedor Nikolajevič D o s u ž k o v (1899 Baku-1982 Praha). V Českoslo- vensku žil od roku 1921. Ruský lékař-neurolog a psychoanalytik, autor několika básnických sbírek.

Nikolaj Nikoljavič D u r n o v o (1876 Moskva-1936 SSSR). Významný ruský filolog, slavista, zabýval se studiem ruského jazyka a jeho dialektů. V letech 1924-1929 žil v Praze, poté se vrátil do SSSR.

Otto E j c h e l' m a n (1854-1943). Ukrajinský právník, v letech 1924- 1925 profesor Ukrajinské svobodné univerzity v Praze, poté Ukrajinské hospodářské akademie v Poděbradech.

Arkadij Nikolajevič F a t e j e v (1872-?). Ruský filozof práva, autor mnoha prací z oboru teorie práva. Od roku 1922 působil na Ruské právnícké fakultě v Praze - jako profesor obecné teorie státního a správ- ního práva.

Vasilij Georgijevič F e d o r o v (1895-1959 Praha). Ruský prozaik žijící v Praze a na Podkarpatské Rusi. Autor tří povídkových knih, které vycházejí z gogolovsko-leskovovsko-remizovovské tradice a v nichž vý- znamnou úlohu hraje humor, groteska a ozvláštněný jazyk dialogů.

Antonij Vasil'jevič F l o r o v s k i j (1884 Jelizavetgrad-1968 Praha). V Československu žil od roku 1923, působil jako profesor Ruské svobodné univerzity, Ruské právnícké fakulty a filozofické fakulty Univerzity Karlo- vy v Praze. Aktivně se účastnil vědecké práce ruské inteligence v Ruské historické společnosti, Ústavu N. P. Kondakova, Ruském zahraničním

historickém archívu. Soustřeďoval se především na studium česko-ruských a česko-východoslovanských vztahů od doby vzniku státních útvarů do konce 18. století.

Georgij Vasil'jevič F l o r o v s k i j (1893 Oděsa-1979 Princeton). Ruský teolog působící od roku 1923 v Praze, poté v Paříži a USA. Přední specialista v oboru patrologie.

Vladimír Andrejevič F r a n c e v (1867 Modlin v Polsku-1942 Praha). Od roku 1922 profesor Univerzity Karlovy v Praze. Po celý život publikoval se soustavným zájmem o témata bohemistická, soustřeďoval se zvláště na vztahové otázky převážně z dějin slovanské filologie za obrození.

Sergej Iosifovič G e s s e n (1887-1951). Ruský filozof, působil na německé univerzitě v Praze. Byl činný rovněž v pedagogice.

Nikolaj Nikolajevič G o l o v i n (1875 Moskva-1944 Paříž). Ruský vojenský historik, jehož práce věnované historii první světové války obsahují bohatý faktický materiál a dodnes nepozbyly na významu. V dvacátých letech žil v Praze.

Alla Sergejevna G o l o v i n a, rodn. jm. Štejger (1909 Kyjevská gubernie-1987 Brusel). Ruská básnířka, vedle Vjačeslava M. Lebedeva nejvýraznější zjev skupiny Skit poetov. Absolvovala ruské gymnázium v Moravské Třebové, poté se provdala za sochaře A. S. Golovina, s nímž žila v Praze, později ve Švýcarsku a v Paříži. Vydala jedinou básnickou sbírku Lebedinaja karusel'.

Vasilij Leopoldovič G o r n (1876-1938 Praha). Ruský publicista a politik, spolupracovník Ruského zahraničního historického archívu v Praze.

Aleksandr Dmitrijevič G r i g o r ' j e v (1874 Varšava-1945 Praha). V letech 1923-1936 středoškolský profesor v Užhorodě a Prešově, poté na penzi v Praze, kde se účastnil práce ruských vědeckých organizací. Slovanská knihovna v Praze chová sbírku severoruských rukopisů, které Grigor'jev shromáždil před příchodem do Československa.

David Davidovič G r i m m (1864 Petrohrad-1941 Austrálie). Ruský právník, profesor římského práva na Ruské právnické fakultě v Praze, odkud odešel roku 1929 na univerzitu v estonském Tartu.

Mykola H a l a h a n (1882 Černigovská gubernie-?). Ukrajinský veřejný a politický činitel a publicista, odborností fyzik. V Praze vedl nakladatelství Ukrajins'kyj hromads'kyj vydavnyčyj fond a v letech 1927-1939 byl organizátorem a předsedou kulturně osvětové, nacionalisticky zaměřené organizace Ukrajins'ka hromada. Je mj. autorem memoárů Z mojih spomyniv. Jeho osudy po roce 1945 jsou neznámy.

Tamaš H r y b (1895 Poljana ve Vilenské gubernii-1938 Praha). Běloruský veřejný činitel, od roku 1922 žil v Praze, kde působil jako správce Běloruského historického archívu a lektor běloruštiny na Ukrajinském pedagogickém ústavu. Spolupracovník běloruského časopisu *Iskry Skaryny*.

Vasyl' C h m e l j u k (1903 Černjatyn' na Volyni-1986 Paříž). Ukrajinský malíř-postimpresionista a básník. V dvacátých letech studoval na Ukrajinské výtvarné akademii v Praze. Jeho obrazy jsou v majetku četných světových galerií. Všechny své tři básnické sbírky vydal v Praze, kde žil do roku 1927.

Michail Aleksandrovič I n o s t r a n c e v (1872-1938 Praha). Ruský vojenský historik, zabýval se historií ruské armády v 17. a 18. století. V Praze působil na Válečné škole a v Památníku osvobození.

Aleksandr Filaretovič I z j u m o v (1885 Kostroma-1950 Praha). Od roku 1925 žil v Praze, kde byl vedoucím dokumentačního oddělení Ruského zahraničního historického archívu. Pracoval v oblasti ruských dějin 19. a 20. století a v archívní teorii.

Roman Osipovič J a k o b s o n (1896 Moskva-1982 New York). Roku 1920 jmenován šéfem tiskového oddělení zplnomocněného zastupitelství SSSR v Praze, do SSSR se již nevrátil. V třicátých letech docent, poté do roku 1939 profesor ruské filologie a staročeské literatury na Masarykově univerzitě v Brně. Významný ruský a americký jazykovědec, literární vědec, jeden ze zakladatelů strukturalismu, v letech 1927-1939 místopředseda Pražského lingvistického kroužku. Pronikavě zasáhl do českého meziválečného lingvistického myšlení.

Boris Valentinovič J a k o v e n k o (1884 Tver'-1949 Praha). Ruský filozof a historik filozofie. V Praze žil od roku 1924.

Jelizaveta J a k o v l e v a - K u t l' v a š r (1899-1980 Praha). Ruská básnířka a prozaička, manželka generála Karla Kutlvašra. V Praze žila od roku 1920.

Andrij J a k o v l i v (1872 Čyhryn u Kyjeva-1955 New York). V roce 1923 habilitován z civilního procesu na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze, od roku 1926 profesor tamtéž. Kromě civilního práva se zabýval i právy zvláštními (právem mořským a říčním a právem státním), je autorem studií z dějin soudnictví u západních Rusů a Ukrajinců.

Nikolaj Vladimirovič J a s t r e b o v (1869 Vetluga v Kostromské gubernii-1923 Praha). Ruský historik, profesor Karlovy univerzity v Praze. Věnoval se studiu českého náboženského hnutí po stránce ideové. Praha

mu nebyla cizí, neboť již v letech 1900-1902 působil v semináři prof. Jaroslava Golla.

Julian Andrejevič J a v o r s k i j (1873 Bělča v Haliči-1937 Praha). V Praze působil od roku 1925. V době pobytu v Československu se zabýval hlavně sbíráním materiálu k dějinám písemnictví na Podkarpatské Rusi.

Nikolaj Artem'jevič J e l e n e v (1894-?). Ruský spisovatel a umělecký kritik. V Praze žil od roku 1921. Některá jeho beletristická díla byla přeložena do češtiny a slovenštiny. Napsal mnoho informativních článků o českém umění do časopisů Central'naja Jevropa, Observer aj.

Boris Aleksejevič J e v r e j n o v (1888 Borščeň v Kurské gubernii-1933 Praha). Od roku 1923 žil v Praze, kde byl aktivně účasten na činnosti Ruského zahraničního historického archivu a zvláště jako jednatel Ruské historické společnosti. Zabýval se především dějinami Ruska 19. století, v pražských i venkovských archívech shromažďoval látku k dějinám česko-ruských vztahů.

Iosif Fedorovič K a l l i n i k o v (1890 Orel-1934 Teplice nad Bečvou). Ruský spisovatel, jehož literárním učitelem byl Gorkij. V Československu žil od roku 1922 a zde napsal i svá nejvýznamnější díla. V románě Mnichové a ženy (v originále Mošči) zobrazil mravní rozklad pravoslavného kláštera a vzrušenou epochu společenského života v letech 1904-1918.

Sergej Osipovič K a r c e v s k i j (1884 Tobolsk-1955 Ženeva). Ruský jazykovědec. V Praze působil do roku 1928, poté odešel do Švýcarska, kde se stal jedním ze zakladatelů ženevské jazykovědné školy.

Aleksandr Aleksandrovič K i z e v e t t e r (1866 Petrohrad-1933 Praha). Od roku 1923 žil v Praze, kde se stal aktivním účastníkem všech ruských kulturních a vědeckých akcí. Byl předsedou vědecké rady Ruského zahraničního historického archivu, přednášel na Ruské právnické fakultě, byl profesorem ruských dějin na filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Středem jeho vědeckých zájmů byly jednak dějiny ruského města v 18. stol., jednak ruské dějiny 18. a 19. stol. Věnoval se též dějinám ruského divadla.

Tat'jana K l i m e n k o - R a t g a u z (nar. 1909 Kyjev). Ruská básnířka, dcera básníka D. M. Ratgauze. V letech 1923-1935 žila v Praze, poté přesídlila do Rigy, kde vyšel r. 1987 výbor z její celoživotní básnické tvorby.

Dmitrij Jur'jevič K o b j a k o v (1898 nebo 1902 Moskva-1978 Bar-naul). Ruský básník a spisovatel, v letech 1923-1924 žil v Praze, kde studoval na Ruské právnické fakultě. Poté odešel do Paříže, za druhé světové války se zúčastnil ve Francii protifašistického odboje. V roce 1958 se vrátil do SSSR.

Oleksandr K o l e s s a (1867 Sopit v Haliči-1945 Praha). V roce 1920 organizoval ve Vídni Ukrajinskou svobodnou univerzitu, jejímž byl po přenesení do Prahy roku 1921 rektorem. Od roku 1926 profesor ukrajinistiky na Univerzitě Karlově. Obíral se ukrajinským jazykem, starší i novější literaturou, folklórem a otázkami vztahovými.

Nikodim Pavlovič K o n d a k o v (1844 Chalaň v Kurské gubernii-1925 Praha). Od roku 1922 žil v Praze, kde na Karlově univerzitě přednášel dějiny umění hellenistického, kočovnického, starokřesťanského a byzantského. Jeho ruští žáci se roku 1925 sdružili v Seminarium Kondakovianum (od roku 1931 Ústav N. P. Kondakova) v Praze, aby navázali na jeho vědecký odkaz.

Leontij Vasil'jevič K o p e c k i j (1894 Novominsk ve Varšavské gubernii-1976 Praha). Od roku 1923 studoval na univerzitě v Praze, byl profesorem na středních školách, od roku 1930 na Vysoké škole obchodní. Po roce 1945 působil souběžně na Českém vysokém učení technickém a na filozofické fakultě Univerzity Karlovy a zároveň i na pedagogické fakultě. Vědecky pracoval především na úseku ruské lexikologie a lexikografie a na úseku syntaxe.

Natalena K o r o l e v a (1888 San Pedro de Cardenia ve Španělsku-1966 Mělník). Ukrajinská prozaička, manželka spisovatele V. Koroliva-Starého. V Československu žila od roku 1919. Na rozdíl od ostatních ukrajinských autorů v emigraci volila ve své tvorbě důsledně témata a motivy mimoukrajinské, světové. Ve svých historických prózách byla inspirována převážně prostředím starokřesťanským, středověkým a exotickým.

Vasyl' K o r o l i v - S t a r y j (1879-1941 Praha). Ukrajinský prozaik a veřejný činitel, povoláním veterinární lékař. Od roku 1919 žil v Československu, zpočátku jako člen ukrajinské diplomatické mise v Praze, poté docent Ukrajinské hospodářské akademie v Poděbradech. Vedle próz a divadelních her pro děti psal i díla s autobiografickým zaměřením.

Vladimir Andrejevič K o s i n s k i j (1866 Černigovská gubernie-?). Ruský národohospodář, od roku 1922 profesor Ruské národní univerzity v Praze.

Petr Aleksejevič K o ž e v n i k o v (1872 Moskva-1933 Praha). Ruský spisovatel žijící od roku 1923 v Praze. Povědky napsané v Československu jsou inspirovány autorovým pražským pobytem.

Pjatrus' K r e č e u s k i (1879-1928 Praha). Běloruský veřejný činitel a publicista. Mj. redigoval sborník pro historii, kulturu a ekonomiku Zamežnaja Belarus'.

Borys Krupnyk (1894 Kyjevská gubernie-1956). Ukrajinský historik, od roku 1932 docent, poté profesor Ukrajinské svobodné univerzity v Praze.

Jekaterina Dmitrijevna Kusková (1869-1958 Ženeva). Ruská novinářka a veřejná pracovníce, teoretička skupiny ekonomistů v ruské sociální demokracii. Spolu se svým manželem S. N. Prokopovičem, významným ekonomem, žila v meziválečném období v Praze.

Volodymyr Kušniř (1881-1938 Modřany). Ukrajinský historik, docent všeobecných dějin na Ukrajinském pedagogickém ústavu M. Drahomanova v Praze.

Ivan Ivanovič Lapko (1869 Carskoje Selo-? pravděpodobně Kaunas). Ruský historik specializující se na dějiny Ruska, zvláště pak litevsko-ruského státu. Kromě toho se v Praze, kde žil v letech 1921-1931, zabýval slovanskou otázkou v životě ruské společnosti a problémem ukrajinským.

Ivan Ivanovič Lapšin (1870 Moskva-1952 Praha). V Praze působil od roku 1923, byl profesorem Ruské právnické fakulty a Ruské svobodné univerzity. Činný v Ruské filozofické společnosti, člen Slovanského ústavu. Vedle filozofie se věnoval literární historii a dějinám ruské i české hudby.

Rostyslav Laščenko (1878 SSSR-1929 Praha). Od roku 1922 profesor Ukrajinské svobodné univerzity. Vědecky začal pracovat až za svého působení v Praze. Věnoval se dějinám ukrajinského práva.

Jegor Jegorovič Lazarev (1855 Gračevka v Samarské gubernii-1937 Praha). Ruský revolucionář a publicista, jehož učinil Korolenko hrdinou své povídky Bez jazyka. V Praze žil od počátku dvacátých let.

Vjačeslav Michajlovič Lebedev (1896-1969 Praha). Ruský básník, který za celý svůj život vydal jedinou sbírku veršů a jeden sborník překladů české poezie, přesto ho Jevgenij Jevtušenko označil za nejvýznamnějšího básníka „ruské Prahy“. Zanechal po sobě přes třicet básnických sbírek v rukopise.

Jevgenij Aleksandrovič Ljaskij (1868 Minsk-1942 Praha). Od roku 1922 působil jako první profesor ruského jazyka a literatury na Univerzitě Karlově. Člen Slovanského ústavu. V letech 1923-1926 organizoval a redigoval vydavatelství Plamja. Práce vzniklé v Praze se obírají převážně dílčími otázkami značně různorodé povahy.

Kost' Los'kyj (1874-1933 Praha). Ukrajinský právník, veřejný a politický činitel a publicista. V letech 1921-1933 profesor římského práva na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze.

Nikolaj Onufrijevič Losskij (1870 Kreslovka ve Vitebské gubernii-1965 Saint-Geneviève-du-Bois u Paříže). Významný ruský idealistický filozof

zof, spatřující hlavní úkol filozofie v rozvinutí teorie o světě jako jediném celku na základě náboženské zkušenosti. V letech 1922-1945 profesor filozofie v Praze a Bratislavě.

Oleksandr L o t o c' k y j (pseudonym Bilousenko, 1870 Bronycja na Ukrajině-1939 Varšava). V Praze v letech 1920-1929 docent, poté profesor církevního práva na Ukrajinské svobodné univerzitě.

Mychajlo L o z y n s' k y j (1880-1937 severní Ural). Ukrajinský právník, publicista a politický činitel, v letech 1921-1927 profesor mezinárodního práva na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze. Zemřel ve vyhnanství v SSSR.

Aleksandr Vasil'jevič M a k l e c o v (1884 Charkovská gubernie-1948 Lublaň). Ruský právník, v letech 1921-1926 profesor trestního práva na Ruské právnické fakultě v Praze, odkud přešel na univerzitu v Lublani.

Sergej Konstantinovič M a k o v s k i j (1878 Petrohrad-1963 Paříž). Ruský malíř, grafik a spisovatel generace sdružené kolem časopisu *Mír Iskusstva*. V Praze, kde žil do roku 1928, vydal publikace *Siluety ruských umělců* a *Lidové umění Podkarpatské Rusi*.

Jevgenij Filimonovič M a k s i m o v i č (1896 Kursk-1965 Praha). Od roku 1923 pracovník Ruského zahraničního historického archívu, aktivní účastník ruských vědeckých organizací, později pracovník Slovanské knihovny v Praze. Vědecké zájmy soustředil na problematiku vnitřního vývoje moskevského státu 16. století a na dějiny Ruska 19. století.

Jevhen M a l a n j u k (1897 Chersonská gubernie-1968 New York). Ukrajinský básník a esejista. V roce 1923 absolvoval Ukrajinskou hospodářskou akademii v Poděbradech, poté působil jako inženýr ve Varšavě.

Josef M a r k o v (1890 Lvov-1976 Bratislava). V dvacátých letech docent Ruské právnické fakulty v Praze, od roku 1928 docent, později profesor dějin slovanského práva na Komenského univerzitě v Bratislavě. Věnoval se jednak dějinám českého zemského práva, jednak kulturním a právním dějinám jiných slovanských národů, zvláště jižních Slovanů a Rusů.

Stepan Jurij M a s l j a k (1895 Stanislav-1960 Lvov). Ukrajinský spisovatel žijící v letech 1924-1945 v Praze, poté profesor slovanské filologie na univerzitě ve Lvově. Do ukrajinštiny přeložil Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka* a *Olbrachtova Nikolu Šuhaje loupežníka*.

Sergej Semenovič M a s l o v (1887-po květnu 1945 SSSR). Ruský politik a publicista, vůdce strany Krest'janskaja Rossija. V meziválečném období žil v Praze.

Halja M a z u r e n k o (1901-?). Ukrajinská básnířka, spolupracovnice časopisů Visnyk a Probojem. V meziválečném období žila v Praze, poté odešla do Anglie.

Naděžda Filaretovna M e l n i k o v á - P a p o u š k o v á (1891 Petrohrad-1978 Praha). Kulturní historička, folkloristka a překladatelka, plně srostlá s českým kulturním prostředím.

Ivan M i r ě u k (1891 Strj-1961 Mnichov), od roku 1926 profesor filozofie na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze, od roku 1931 ředitel Ukrajinského vědeckého ústavu v Berlíně. Během svého působení v Československu se obíral převážně dějinami ukrajinské filozofie a kultury.

Venedikt Aleksandrovič M j a k o t i n (1867 Gatčina-1937 Praha). Od roku 1923 působil v Praze, kde se účastnil zejména činnosti Ruského zahraničního historického archívu. Vědecký zájem soustřeďoval především na studium sociálních dějin Ukrajiny v 17. a 18. století.

Oleksandr M y c j u k (1883 Novo-Oleksandrovka na Ukrajině-1943 Praha). Od roku 1921 přednášel na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze a na Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech. Odborník v oblasti národního hospodářství.

Symon N a r i ž n y j (1898 Sokilci na Ukrajině-1983 Sydney). Vystudoval Ukrajinskou svobodnou univerzitu v Praze, od roku 1933 na ní působil jako docent, později jako profesor. Do roku 1948 správce knihovny Ukrajinského muzea v Praze, poté emigroval do Austrálie. Jeho hlavní vědecké práce se týkají dějin ukrajinského kozáckého zřízení v druhé polovině 17. století. Zabýval se též česko-ukrajinskými styky a činností kulturních institucí meziválečné ukrajinské emigrace.

Vasilij Ivanovič N e m i r o v i ě - D a n ě n k o (1845 Tbilisi-1936 Praha). Prozaik, autor četných románů a povídek, převážně s válečnou tematikou. V Praze žil od roku 1923.

Pavel Ivanovič N o v g o r o d c e v (1866 Bachmut-1924 Praha). Významný ruský právník a filozof, v roce 1922 přišel do Prahy a založil zde Ruskou právníckou fakultu.

Mychajlo O b i d n y j (1889 Myrhorod u Poltavy-1938 Mukačevo). Ukrajinský etnograf a archivář. V Praze, kde žil od počátku dvacátých let do roku 1934, organizoval Ukrajinský archív a později byl správcem Ukrajinského kabinetu. Poslední léta svého života strávil v Mukačevu, kde založil Etnografické muzeum.

Oleksij O d a r ě n k o (1866-1940 Praha). Ukrajinský národohospodář, od roku 1922 profesor finančního práva na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze.

Nikolaj L'vovič Okunev (1886 Petrohrad--1949 Praha). Od roku 1925 profesor dějin umění byzantského a východoslovanského na filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V době své emigrace se zaměřoval na intenzivní studium umění balkánských národů, především středověkého umění Srbska a Makedonie. Za války pracoval ve Slovanské knihovně v Praze.

Oleksandr Oles' (vl. jm. Oleksandr Kandyba, 1878 Kandybyne v Sumské oblasti-1944 Praha). Významný ukrajinský básník, přední představitel ukrajinské moderny. V Praze žil od roku 1923.

Oleh Olyžyč (vl. j. Oleh Kandyba, 1908 Žytomyr-1944 konc. tábor Sachsenhausen). Ukrajinský básník a archeolog. V letech 1923-1939 žil v Praze, kde studoval na Ukrajinské svobodné univerzitě a na Univerzitě Karlově. Od roku 1931 vedoucí archeologického oddělení Národního muzea. Syn básníka O. Olese.

Hryhorij Omelčenko (1884 stanice Ivanovskaja na Kubáni-?). Od roku 1921 v Praze, docent slovanských literatur na Ukrajinském pedagogickém ústavu, v letech 1936-1941 ředitel ukrajinského gymnázia v Modřanech. Věnoval se studiu díla Karla Havlíčka Borovského, zejména v jeho vztazích k východoslovanskému světu.

Jevhen Onačukyj (1894 Hluchiv v Černigovské gubernii-po roce 1980 Argentina). Ukrajinský publicista a memoárista. V Praze žil počátkem dvacátých let. Jeho hlavním dílem je Ukrajins'ka mala encyklopedija, vydaná v šestnácti svazcích v Buenos Aires v letech 1957-1967.

Semen Petrovič Orlov (1890 Moskva-1973 Praha). V Praze žil od roku 1922, působil jako středoškolský profesor. Sběratel lidových písní (spolupracoval s Ludvíkem Kubou), autor statí o ruské hudbě a informátor o soudobé ruské kultuře.

Petr Aleksandrovič Ostrochov (1885 Rjazaň-1965 Praha). Od roku 1920 žil v Praze, kde působil jako docent Ruské právnické fakulty. Jeho vědecký zájem byl převážně zaměřen na postavení a význam nižněnovgorodského trhu v hospodářském životě Ruska 19. století.

Ivan Onufrijevič Pannaš (1890 Poddubcy-1980 Praha). Od roku 1921 působil v Praze, kde přednášel klasickou filologii na Univerzitě Karlově pro ruské studenty. Od roku 1934 středoškolský profesor v Praze. Literární činnost věnoval zejména problematice národnostní otázky v Rusku a minulosti Ukrajiny.

Ivan Pankevyč (1887 Ceperovo v Haliči-1958 Praha). Od roku 1938 přednášel ukrajinský jazyk a literaturu na Ukrajinské svobodné univerzitě a na Karlově univerzitě v Praze. Středem jeho vědeckého zájmu v Československu byl výzkum podkarpatoruských nářečí a otázky zápa-

doukrajinské literatury včetně jejích vztahů k literatuře české a slovenské. V době, kdy působil jako profesor gymnázia v Užhorodě, založil a vydával *Naukovyj zbirnyk tovarystva Prosvita* (1922-1938), první vědecký časopis na Podkarpatské Rusi.

Antin P a v l j u k (1899 Volyňská gubernie-?). Ukrajinský básník, autor devíti sbírek poezie. V Praze žil od roku 1922. V roce 1932 odejel do SSSR, kde beze stopy zmizel.

Jevgenij Julianovič P e r f e c k i j (1888 Nasov v Pskovské gubernii-1947 Bardejov). V letech 1921-1947 působil na Univerzitě Komenského v Bratislavě, kde byl od roku 1935 profesorem ruských dějin. Věnoval se dějinám Podkarpatské Rusi a pramenům dějin ruských, českých, polských a uherských.

Aleksej Leonidovič P e t r o v (1859 Petrohrad-1932 Praha). Od roku 1922 žil v Praze, kde se věnoval především studiu dějin Podkarpatské Rusi.

Ivan Il'jič P e t r u n k e v i č (1843 Pliske v Černigovské gubernii-1928 Rostoky u Prahy). Ruský právník a politik, spoluzakladatel a jeden z vůdců strany kadetů. V Československu žil od roku 1924. Autor memoárů *Iz zapisok obščestvennogo dejatelja*.

Valerij Aleksandrovič P o g o r e l o v (1872 Petrohrad-?). Od roku 1923 žil v Bratislavě, kde působil na univerzitě jako smluvní profesor a zároveň lektor jazyka ruského, srbocharvátského a bulharského. Člen Učenné společnosti Šafaříkovy. Za svého působení v Československu se obíral hlavně otázkami nejstarších staroslověnských překladů, problematikou cyrilometodějskou a starobulharskou a filologickými otázkami karpato-ruskými.

Sergej Porfir'jevič P o s t n i k o v (1883 Archangelsk-1965 Praha). Ruský politik a žurnalista, člen strany eserů. Od roku 1924 správce knihovny Ruského zahraničního historického archivu v Praze. V letech 1927-1931 byl zároveň spolupracovníkem a členem redakce pařížského listu *Socialist-Revolucioner*.

Petr Petrovič P o t e m k i n (1886 Orel-1926 Paříž). Ruský básník, překladatel české poezie. V první polovině dvacátých let žil v Praze. Před revolucí patřil spolu s Averčenkem mezi přední spolupracovníky časopisů *Satirikon* a *Novyj Satirikon*.

Sergej Nikolajevič P r o k o p o v i č (1871-1955 Ženeva). Přední ruský statistik, ekonom a publicista, autor četných publikací a statí o historii národního hospodářství SSSR, teorii a praxi socialistické výstavby. Od roku 1924 vedl v Praze ekonomický kabinet pro výzkum národního hospodářství SSSR.

Sergej Germanovič P u š k a r e v (1888 osada Kazackaja u Starého Oskolu v Kurské gubernii-1984 New Haven). V letech 1921-1945 žil v Praze, aktivně se účastnil práce v ruských vědeckých organizacích (Ruský zahraniční historický archiv, Ruská historická společnost, Ruská svobodná univerzita), byl členem Slovanského ústavu. V Československu se zabýval především ruskými hospodářskými a sociálními dějinami 14.-18. století, přispěl i k poznání minulosti českých měst.

Nikolaj Aleksejevič R a j e v s k i j (1894 Vytěrğa v Oloněcké gubernii-1988 Alma-Ata). V Praze žil v letech 1924-1945. Spisovatel a literární vědec, objevitel československých puškinian. V roce 1986 navštívil Slovanskou knihovnu v Praze, jejíž puškinovské sbírky využíval a studoval v období své emigrace.

Daniil Maksimovič R a t g a u z (1868 Charkov-1937 Praha). Básník, jehož lyrika se kdysi těšila oblibě velkých ruských skladatelů, kteří ji zhudebňovali (Čajkovskij, Rachmaninov, Grečaninov aj.). V Praze žil od roku 1923.

Sofija R u s o v a (1856 Olešnja v Černigovské gubernii-1940 Praha). Ukrajinská pedagožka a veřejná pracovnice, jedna z průkopnic ukrajinského ženského hnutí. V Praze, kde žila od roku 1923, působila jako profesorka Ukrajinského pedagogického ústavu M. Drahomanova. Vedle pedagogických prací publikovala i studie z oblasti literatury a umění. Vyдалa též memoáry Moji spomyny.

Vsevolod Vasil'jevič S a c h a n e v (1885 Jevpatorija na Krymu-1940 Praha). V Praze žil od roku 1923, docent ruských dějin, pracoval v ruských vědeckých organizacích (Ruská svobodná univerzita, Ruská historická společnost, Ruský zahraniční historický archiv). Původní zájem o ruské dějiny byl později vystřídán studiem památek lidové tvořivosti a etnografie Podkarpatské Rusi.

Ulas S a m č u k (1905 Derman' na Volyni-?). Ukrajinský prozaik. Vystudoval Ukrajinskou svobodnou univerzitu v Praze, kde žil do roku 1941. Jeho nejvýznamnější dílo, románová trilogie Volyn', podává obecný obraz představitele mladé ukrajinské generace přelomu 20. a 30. let, usilujícího nalézt místo Ukrajiny ve světě a cesty k jejímu národně kulturnímu a státnímu formování.

Petr Nikolajevič S a v i c k i j (1895 Černigov-1968 Praha). Od roku 1922 docent Ruské právnické fakulty, později přednášel na Ruské svobodné univerzitě v Praze. Jeho vědecký zájem směřoval mj. k otázkám historické geografie a jazykového zeměpisu. Svě vědecké dílo věnoval výkladům a odůvodnění eurasijské teorie v ruské historiografii.

Volodymyr S i č y n s' k y j (1894 Kamenec Podilskij-1962 USA). V letech 1923-1933 lektor, později docent dějin umění na Ukrajinském pedagogickém ústavu v Praze, poté profesor dějin umění na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze. Mnohostranný badatel a umělecký pracovník, historik umění, grafik, architekt, autor prací o ukrajinské architektuře, o dřevěných stavbách v Karpatech, o ukrajinském rytmu a grafice.

Vasyl' S i m o v y č (1880 Hadynkivci na Ukrajině-1944 Lvov). Od roku 1923 profesor ukrajinského jazyka na Ukrajinském pedagogickém ústavu v Praze. Pracoval vědecky v oboru ukrajinského jazyka, zvláště na úseku onomastiky.

Stepan S i r o p o l k o (1872 Pryluka v Poltavské gubernii-1959). Ukrajinský pedagog a knihovědec. V letech 1928-1932 působil jako profesor na Ukrajinském pedagogickém ústavu M. Drahomanova v Praze, byl organizátorem a předsedou Ukrajinské společnosti přátel knihy a Ukrajinské pedagogické společnosti.

Mark L'vovič S l o n i m (1894 Novgorod Severskij-1976 Beaulieu-sur-Mer, Francie). V Praze žil v letech 1922-1941. Ruský literární vědec a publicista, redaktor časopisu Volja Rossii.

Stepan Smal' S t o c' k y j (1859 Nemyliv v Haliči-1938 Praha). Od roku 1921 profesor Ukrajinské svobodné univerzity v Praze, kde se věnoval též Ukrajinské historicko-filologické společnosti a Ukrajinskému muzeu. Zabýval se ukrajinskou gramatikou a literaturou, kde se zasloužil zejména o popularizaci tvorby Ševčenkovy a Frankovy.

Pitirim Aleksandrovič S o r o k i n (1889 Turja v Permské gubernii-1968 Winchester v USA). Významný ruský sociolog zabývající se výzkumem sociální mobility v historii lidstva. V letech 1922-1923 působil v Praze.

Jevgenij Vasil'jevič S p e k t o r s k i j (1875 Ostrog-1951 New York). Ruský právník a sociolog, v letech 1924-1927 profesor Ruské právnické fakulty v Praze, poté až do roku 1945 působil v Bělehradu a Lublani.

Volodymyr S t a r o s o l' s k y j (1878 Jaroslav v Haliči-1942 Mariinsk na západní Sibíři). Ukrajinský veřejný a politický činitel, právník a sociolog. V letech 1920-1928 žil ve Vídni a v Praze, působil jako profesor státního práva na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze a na Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech.

Oleksa S t e f a n o v y č (1899 Mylytyn na Volyni-1970 USA). Ukrajinský básník. V Praze, kde vystudoval Karlovu univerzitu, žil v letech 1922-1944.

Fedir S t e š k o (1877 Kamjanka u Černigova-1944 Praha). Od roku 1922 žil v Praze, kde působil jako lektor hudební vědy na Ukrajinské

svobodné univerzitě a docent Ukrajinského pedagogického ústavu. Znalec staré ukrajinské hudby, zvláště církevní. Zabýval se též česko-ukrajinskými hudebními vztahy.

Petr Berngardovič S t r u v e (1870-1944 Paříž). Ruský ekonom, filozof, historik, publicista a politik. V letech 1922-1924 přednášel národní hospodářství na Ruské právnické fakultě v Praze.

Mstislav Vjačeslavovič Š a c h m a t o v (1888 Petrohrad-1943 Praha). V Praze od roku 1922, profesor Ruské právnické fakulty, spolupracovník ruských vědeckých institucí, člen Slovanského ústavu. Zabýval se dějinami ruského práva, zvláště nejstaršího období, a rovněž dějinami ruské politické ideologie a filozofie.

Mykola Š a p o v a l (1886 Sribljanka na Donu-1948 Francie). Ukrajinský vojenský, veřejný a politický činitel, bratr Mykyty Šapovala. V Československu žil v letech 1924-1929. Je mj. autorem knihy Problemy demokraciji u Masaryka.

Mykyta Š a p o v a l (literární pseudonym Sribljans'kyj, 1882 Sribljanka na Donu-1932 Řevnice v Prahy). Ukrajinský politický a veřejný činitel, publicista, sociolog a spisovatel. V Československu, kde žil od roku 1921, pracoval převážně v oboru sociologie a v posledních letech svého života vedl Ukrajinský institut hromadoznavstva v Praze.

Vadym Š č e r b a k i v s' k y j (1876 Spyčynci na Ukrajině-1957 Londýn). V letech 1922-1954 působil v Praze jako profesor archeologie na Ukrajinské svobodné univerzitě. V době pražského pobytu se zabýval především paleolitem, přispěl však rovněž k poznání slovanského osídlení Ukrajiny.

Fedir Š č e r b y n a (1849 stanice Novoderevjankivska na Kubáni-1936 Praha). V Československu žil od roku 1921. Profesor statistiky na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze a Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech. Významný ukrajinský statistik, národohospodář, etnograf a politik.

Serhij Š e l u c h y n (pseudonym Serhij Pavlenko, 1864 Poltavská gubernie-1938 Praha). Od roku 1922 profesor na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze. Svůj vědecký zájem soustředil zvláště na nejstarší dějiny Ukrajiny a Polska.

Jevgenij Francevič Š m u r l o (1854 Čeljabinsk-1934 Praha). Do Prahy přesídlil v roce 1924, byl jedním ze zakladatelů Ruské historické společnosti, členem rady Ruského zahraničního historického archívu. Zabýval se převážně dějinami Ruska 17. století a obdobím Petra Velikého,

druhá rozsáhlá oblast jeho zájmů vedla k objasňování vztahů Ruska a západní Evropy.

Leontij Š r a m č e n k o (1877 Černigovská gubernie-19. † Ženeva). Ukrajinský statistik, od roku 1922 docent Ukrajinské hospodářské akademie v Poděbradech, později profesor Ukrajinské svobodné univerzity v Praze. Po smrti M. Šapovala ředitel Ukrajinského sociologického ústavu v Praze.

Oleksander Š u l h y n (1889 Sochyn' v Poltavské gubernii-1960 Paříž). Ukrajinský politik a veřejný činitel, historik a sociolog. V letech 1923-1927 žil v Praze, kde působil jako profesor obecných dějin a filozofie dějin na Ukrajinské svobodné univerzitě a Ukrajinském pedagogickém ústavu M. Drahomanova. Je autorem četných prací z historie ukrajinské státnosti v období 1917-1918.

Olena T e l i h a (1907 Petrohrad-1942 Kyjev). Ukrajinská básnířka, publicistka a politická pracovnice. V letech 1924-1929 žila v Praze. Originalita její poezie i její osobní neúplatnost (v okupovaném Kyjevě odmítla kolaboraci a byla zastřelena gestapem) položily základ mýtu kolem její osobnosti mezi ukrajinskou emigrací.

Nikolaj T e r l e c k ý (1903 Petrohrad). Prozaik a dramatik ruského původu, od roku 1921 žil v Československu, kde absolvoval ruské gymnázium v Moravské Třebové, poté studoval na filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. V roce 1965 znovu emigroval a usadil se v Curychu. Ve své surrealisticky laděné tvorbě reflektuje často problematiku emigrace.

Nikolaj Sergejevič T i m a š e v (1886 Petrohrad-1970 New York). Ruský sociolog a právník. V Praze žil do roku 1928. Většina jeho vědeckých prací je věnována otázkám historického vývoje Ruska a SSSR a jeho vnitřní i zahraniční politiky.

Vachan Fomič T o t o m i a n c (1875 Astrachaň-?). Ruský ekonom a teoretik družstevnictví. Od roku 1922 profesor Ruské právnické fakulty v Praze.

Grigorij Jakovlevič T r o š i n (1873-1938 Praha). Ruský psychiatr, přednášel soudní lékařství na Ruské právnické fakultě a Ruském pedagogickém ústavu v Praze. Zabýval se rovněž literaturou a je autorem pozoruhodné studie o Puškinovi.

Vladimir Nikolajevič T u k a l e v s k i j (1881 Poltava-1936 Praha). Ruský literární historik specializovaný především na ruskou literaturu 18. století. Od roku 1923 žil v Praze, kde se zasloužil o vybudování ruského oddělení Slovanské knihovny, které až do smrti vedl.

Volodymyr T y m o š e n k o (1885 Špotivka v Černigovské gubernii-1965 Meplo Park v Kalifornii, USA). Ukrajinský národohospodář, v letech 1922-1926 žil v Československu, působil na Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech a Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze.

Lev Nikolajevič U r v a n c o v (1865 Kazaň-1929 Karlovy Vary). Ruský dramatik, autor kdysi velmi populárního dramatu Věra Mircevová. V Praze pracoval na románu z emigrantského života „Rus“, který již nestačil dokončit.

Vladimir Sergejevič V a r š a v s k i j (1906 Moskva-1978 Ženeva). ruský prozaik a publicista. V Praze žil do roku 1926. Za druhé světové války se aktivně zúčastnil protifašistického odboje ve Francii. Svou knihu Neza-měchennoje pokolenije věnoval úvahám o osudech mladší generace ruských emigrantů.

Dimitrij Nikolajevič V e r g u n (1871 Horodok u Lvova-1951 Houston v USA). V Praze žil v letech 1922-1945, působil jako lektor ruského jazyka na Vysoké škole obchodní, zároveň přednášel slavistiku na Ruském pedagogickém ústavu. V době pražského pobytu věnoval pozornost zvláště dějinám a literatuře Podkarpatské Rusi.

Georgij Vladimirovič V e r n a d s k i j (1887 Moskva-1973 New Haven). V letech 1921-1927 působil v Praze jako profesor dějin ruského práva na Ruské právnické fakultě. Účastnil se založení a vedení Ústavu N. P. Kondakova. V Praze se věnoval byzantologickým studiím, s jeho pedagogickým působením souvisely studie k dějinám ruského práva. Za pražského pobytu vznikl rovněž obecný přehled ruských dějin, v němž vložil názory na ruské dějiny ve smyslu eurasijské historicko-filozofické doktríny.

Sergej Grigor'jevič V i l i n s k i j (1876 Kišiněv-1952 Praha). V dvacátých letech profesor ruské literatury na filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Dějiny ruské literatury přednášel rovněž v Ruském pedagogickém ústavu v Praze. Zabýval se též bulharskou literaturou 19. století.

Janina V i s k o v a t a j a (1895 Petrohrad-1970 Praha). V Praze žila od roku 1925. Obírala se téměř výlučně dílem Julia Zeyera, v němž studovala ruské motivy.

Konstantin Konstantinovič V i s k o v a t y j (1889 Petrohrad-1953 Praha). V Praze žil od roku 1925, v letech 1927-1944 působil ve Slovanské knihovně. Soustřeďoval se především na problematiku jihoslovanské epiky a literárních vztahů jihoslovansko-polských, překládal srbskou, charvátskou, polskou a českou poezii do ruštiny.

Vasilij Vasil'jevič V o d o v o z o v (1864 Petrohrad-1933 Praha). Ruský právník, ekonom a publicista, autor prací z oblasti sociálně ekonomických a právních dějin. V Praze žil od roku 1926.

Volodymyr Z a l o z e c' k y j (1896 Lvov-1959 Graz). Historik umění, v letech 1924-1926 přednášel dějiny umění na Ukrajinské svobodné univerzitě v Praze. Jako první seznámil české prostředí soustavněji s uměleckými památkami Podkarpatské Rusi.

Sergej Vladislavič Z a v a d s k i j (1871 Kazaň-1935 Praha). Od roku 1922 profesor Ruské právnické fakulty a lektor ruštiny na Českém vysokém učení technickém v Praze. V době pobytu v Československu uveřejnil studie o Puškinovi, Tolstém, Turgeněvovi a Dostojevském.

Uladzimir Ž y l k a (1900 Makašy u Něsviže-1933 SSSR). Běloruský básník. V letech 1923-1926 studoval filozofii na Karlově univerzitě v Praze. Jako překladatel se věnoval mj. poezii Jiřího Wolкера.

Abjednannie bielaruskich studenskich arhanizacyjau

Sdružení běloruských studentských organizací Západního Běloruska a emigrace bylo založeno roku 1924 v Praze, reprezentovalo běloruské studenty na mezinárodním fóru a kladlo si za cíl sjednocení veškerého běloruského studentstva na základě akademické svépomoci. Vydávalo Biuletën ABSA.

Bielaruskaje (Kryvickaje) kulturnaje tavarystva imia Franciška Skaryny

Kulturní spolek mladého pokolení běloruské emigrantské inteligence vznikl v Praze v roce 1925. Od roku 1931 vydával časopis Iskry Skaryny.

Česko-ukrajinská knyha

Nakladatelství založila roku 1928 v Praze ukrajinská pedagožka a žurnalistka Marija Omelčenko za pomoci Kláry Červenkové a Miloslavy Hrdličkové-Šrámkové s cílem prohloubení vzájemných vztahů mezi Čechy a Ukrajinci. Existovalo do roku 1935.

Donskoj kazačij archiv

Archív představoval sbírku materiálů vztahujících se k historii kozáků Donského vojska, především z porevolučního období. Obsahoval úplné materiály k dějinám občanské války na Donu v letech 1918-1919. Do Prahy byl převezen roku 1925 z Bělehradu. V třicátých letech se stal autonomním oddělením Ruského zahraničního historického archívu.

Ekonomičeskij kabinet prof. S. N. Prokopoviča

Byl zřízen roku 1922 v Berlíně a po dvou letech přeložen do Prahy. jeho činnost se zaměřovala na studium hospodářského vývoje v SSSR.

Filosofskoje občestvo v Prague

Společnost vznikla roku 1924 jako oddělení Společnosti ruské filozofie (Občestvo ruskoj filosofii), založené v roce 1922 v Berlíně. Členové Filozofické společnosti publikovali své práce v emigrantských i českých filozofických časopisech, někteří vydali svá díla v pražském nakladatelství Plamja.

Izdatel'stvo „Chutor“

Nakladatelství, existující v Praze od roku 1922, vydávalo publikace z oblasti zemědělství a zemědělské politiky, vyšlo v něm i několik prací o So-

kolstvu. Jako jediné z ruských nakladatelství působilo ještě po druhé světové válce, kdy vydávalo mj. vybraná díla ruských klasiků v edici Ruskoje slovo.

Institut izučeniija Rossii

Vznikl v Praze roku 1924 s cílem studia ruského národního života ve všech jeho projevech.

Institut N. P. Kondakova

Svou činnost zahájil v Praze roku 1925 jako Seminarium Kondakovianum, reorganizován byl v roce 1931. Za svůj základní úkol si kladl zachování a rozvoj tradice ve výzkumu kulturní minulosti Ruska v duchu odkazu akademika Kondakova. Roku 1938 přesídlil institut do Bělehradu, kde byl těžce postižen při náletu 6. dubna 1941.

Komitet Dnja ruskoj kul'tury v ČSR

Ustaven roku 1925 za předsednictví S. V. Paninové s cílem organizování každoročních oslav Dne ruské kultury ve výroční den Puškinova narození. Komitét vyvíjel vlastní ediční činnost, kromě toho vydal společně s Ottovým nakladatelstvím řadu publikací v českém jazyce.

Komitet ruskoj knigi

Úkolem Komitétu ruské knihy, působícího v Praze v letech 1923-1925, bylo sdružovat přátele ruské knihy, uspořádat (r. 1924) v Praze výstavu knih vydaných v SSSR a v zahraničí a zpracovat bibliografický soupis ruských zahraničních knih.

Izdatel'stvo „Krest'janskaja Rossija“

Nakladatelství, vzniklé roku 1922, bylo zřízeno ústředím zahraničních skupin strany Rolnické Rusko, od roku 1928 přešlo pod ústřední výbor Trudovické rolnické strany (Trudovaja krest'janskaja partija), v níž se Rolnické Rusko přeměnilo. Charakter ediční činnosti byl určen zaměřením uvedené strany.

Muzej vyzvol'noji borot'by Ukrajinu

Muzeum, založené v Praze roku 1925, vyvinulo se v instituci celoukrajinského významu s bohatými sbírkami. Soustřeďovalo archívy diplomatických misí, zajateckých a internačních táborů za první světové války, materiály vztahující se k politickému, kulturnímu, vědeckému a uměleckému

mu životu ukrajinské emigrace, rukopisy a výtvarná díla. Při muzeu existovala i bohatá knihovna. V roce 1948 muzeum zaniklo.

Ob'jedinenije ruskich emigrantskich studenčeskich organizacij

Činnost uvedené mezinárodní organizace byla zaměřena na získávání materiální a akademické pomoci studentům, zlepšování právního postavení studentstva, kulturně osvětovou práci mezi studentstvem, shromažďování materiálů k historii emigrantského studentstva apod. Vedení organizace působilo od roku 1921 v Praze. Organizace vydávala časopis *Studenčeskije gody* (později *Gody*) a *Informacionnyj bjulleten'*.

Obščestvo sibirjakov v ČSR

Společnost vznikla roku 1926 z iniciativy Sibiřanů žijících v Praze a Čechů -sibiřských legionářů. Za cíl si kladla službu duchovním a materiálním potřebám Sibiřanů a seznamování české veřejnosti s problematikou Sibíře, zvláště s jejím hospodářským stavem.

Pedagogičeskoje bjuro po delam srednej i nižšej ruskoj školy zagranicej

Úkolem ústavu založeného roku 1923 bylo napomáhat sjednocení ruského školství v zahraničí, pořádat pedagogické sjezdy a porady. Ústav vydával rovněž publikace s pedagogickou tematikou.

Izdatel'stvo i knižnaja torgovlja „Plamja“

Nakladatelství a knihkupectví vzniklo roku 1923 jako dědic nakladatelství „Naša reč“, založeného v Praze roku 1919 lektorem Karlovy univerzity Borisem V. Morkovinem. Nakladatelství „Plamja“, v jehož čele stál prof. Jevgenij A. Ljackij, vyvíjelo v prvních třech letech své existence neobyčejně širokou a mnohostrannou činnost. Bylo jedním z nejproduktivnějších ruských nakladatelství v mezinárodním měřítku.

Russkaja biblioteka ministerstva Inostrannyh del

Knihovna byla založena roku 1924, v následujícím roce začala budovat i ukrajinské a běloruské oddělení. V roce 1927 bylo rozhodnuto budovat rovněž oddělení ostatních slovanských národů a knihovna byla přejmenována na Slovanskou knihovnu ministerstva zahraničních věcí. Správcem ruského oddělení byl až do své smrti roku 1936 V. N. Tukalevskij, který se zasloužil o vybudování unikátního fondu ruské předrevoluční, sovětské i

emigrantské literatury. Slovanská knihovna je jedinou z institucí vzniklých v rámci ruské akce československé vlády, která přetrvala do současné doby.

Russkij juridičeskij fakul'tet

Fakulta byla zřízena v Praze v roce 1922, jejím zakladatelem a prvním děkanem byl profesor P. I. Novgorodcev.

Russkij kul'turno-istoričeskij muzej

Muzeum bylo otevřeno roku 1935 na Zbraslavi s cílem shromažďovat, uchovávat, studovat a zpřístupňovat památkové předměty týkající se života a tvůrčí činnosti ruské emigrace a zahraničních Rusů vůbec. Zvláště pozoruhodné byly sbírky ruského výtvarného umění, mezi nimi soubor děl N. K. Rericha. Při muzeu působila rovněž knihovna. Po druhé světové válce muzeum zaniklo.

Russkij narodnyj universitet

Univerzita vznikla v Praze roku 1923 jako česko-ruská vzdělávací instituce. Přednášeli na ní jak ruští, tak čeští odborníci. Její činnost měla jednak široce vzdělávací charakter, jednak směřovala ke kulturnímu sblížení českého a ruského národa. Od roku 1934 nesla název Russkij svobodnyj universitet. Při ní působilo Naučno-issledovatel'skoje ob'jedinenje Russkogo svobodnogo univerziteta, vědecká společnost, která ve svých sbornících uveřejnila na sedmdesát vědeckých prací z nejrůznějších oborů.

Russkij pedagogičeskij institut im. Jana Amosa Komenskogo

Uvedená vysoká škola byla založena v Praze v roce 1923. Roku 1926 ukončila svou činnost.

Russkij zagraničnyj istoričeskij archiv

Archív vznikl roku 1923 s cílem shromáždit materiály a dokumenty k dějinám ruského politického, sociálního a revolučního hnutí v 19. a 20. století. Nejvýznamnější a nejrozsáhlejší část fondů se vztahovala k období občanské války. Archív byl v roce 1945 předán Akademii věd SSSR, nově oddělení a knihovnu převzala Slovanská knihovna v Praze.

Russkije reformirovannyje real'nyje gimnazii

Gymnázium v Praze bylo otevřeno v roce 1922. Působilo ve Strašnicích, zaniklo po vybudování nového ruského gymnázia v Praze Na Pankráci.

Gymnázium v Moravské Třebové působilo v letech 1922-1935. Do Moravské Třebové bylo přeneseno z tureckého Cañihradu, kde bylo založeno r. 1920.

Russkoje istoričeskoje občestvo v Prage

Společnost byla založena roku 1925, jejími členy byli ruští historikové všech odvětví historické vědy: ruských dějin, všeobecných dějin, dějin práva, umění, literatury, filozofie, archeologie, etnografie apod.

Vydavnyctvo „Sijač“

Vydavatelství působilo při Ukrajinské vysoké pedagogické škole M. Drahomanova v Praze. Vydávalo pedagogickou literaturu a učebnice.

Skit poetov

Z kulturních spolků a kroužků zasluhuje zvláštní pozornosti kroužek mladých básníků (časem se k nim připojili i prozaici) Skit poetov. Vznikl roku 1922 pod vedením A. L. Bema.

Slavjanskoje izdatel'stvo

Slovanské nakladatelství vzniklo v Praze roku 1920 z iniciativy vydavatele listu Russkoje delo G. O. Tilla, který založil edici Biblioteka Russkoje delo, v níž vycházela vybraná díla ruských klasiků i překlady zahraničních autorů. V roce 1923 nakladatelství zaniklo.

Ukrajins'ka himnazija

Ukrajinské gymnázium vzniklo roku 1925 při Ukrajinské vysoké pedagogické škole M. Drahomanova v Praze, roku 1927 bylo přeneseno do Řevnic, odkud přesídlilo roku 1937 do Modřan. Zaniklo roku 1945.

Ukrajins'ka hospodars'ka akademija

Škola, založená roku 1922, působila v Poděbradech. Skládala se z agronomicko-lesnické, ekonomicko-družstevní a inženýrské fakulty. Roku 1932 reorganizována jako Ukrajins'kyj technično-hospodars'kyj instytut, který po válce do začátku padesátých let působil v Mnichově a Rezně.

Vydavnyctvo „Ukrajins'ka molod“

Nakladatelství působilo v Praze v druhé polovině dvacátých let. Jeho nejvýznamnějším počinem byla edice Majstri ukrajins'koho mystectva.

Ukrajins'ka studija plastyčného mystectva

Ukrajinská akademie výtvarných umění byla založena v Praze roku 1923 a brzy se stala největším střediskem ukrajinské umělecké činnosti v zahraničí. Z profesorů vynikli zvláště akad. malíř Ivan Kulec (1880-1952), který žil v Praze již od roku 1914, a akad. malíř Sergej Aleksandrovič Mako (1885-1951). Akademie působila ještě několik let po druhé světové válce.

Ukrajins'ke istoryčno-filolohične tovarystvo v Prazi

Společnost vznikla roku 1923 a byla jedinou ryze vědeckou ukrajinskou společností v Praze, na rozdíl od ostatních (lékařská, právnická), které se ve své činnosti více zaměřovaly na profesní zájmy svých členů, ač i v nich měla své místo vědecká činnost. Do roku 1938 uspořádala společnost čtyři sta vědeckých zasedání, její členové se účastnili mezinárodních kongresů včetně 1. mezinárodního sjezdu slovanských filologů v Praze r. 1929 a 2. mezinárodního sjezdu slavistů ve Varšavě r. 1934. Po druhé světové válce obnovila společnost na krátký čas svou činnost v Mnichově.

Ukrajins'ke pedahohične tovarystvo

Společnost byla založena roku 1930 v Praze, kde navázala na zaniklé Filosofično-pedahohične tovarystvo im. Skovorody, založené roku 1925. Mezi jiným se věnovala praktické pomoci učitelům, zvláště při jejich umisťování na Podkarpatské Rusi.

Ukrajins'ke tovarystvo pryčyl'nykiv knyhy

Společnost zahájila svou činnost roku 1927 v Praze s cílem napomáhat rozvoji a šíření ukrajinské knihy. Hlavní formou činnosti byla vědecká zasedání. Společnost pořádala speciální exkurze do českých knihoven a muzeí a vyvíjela vydavatelskou činnost. Zanikla roku 1942.

Ukrajins'kyj archiv

Archív byl založen roku 1923 za účelem shromažďování dokumentů osvobozenického boje Ukrajinců. Roku 1932 přešly jeho fondy do Ukrajinského historického kabinetu (Ukrajins'kyj istoryčnyj kabinet), založeného v roce 1930 a sledujícího obdobné cíle jako Ruský zahraniční historický archív. Zároveň byla do Ukrajinského historického kabinetu včleněna knihovna Ukrajinského sociologického ústavu (Ukrajins'kyj sociolohičnyj instytut, dříve Ukrajins'kyj instytut hromadoznavstva). Roku 1945 byl archív předán ukrajinské akademii věd v Kyjevě.

Ukrajins'kyj hromads'kyj vydavnyčyj fond

Nakladatelství působilo v letech 1923-1932 a bylo nejproaktivnějším ukrajinským nakladatelstvím v Praze. Vydávalo vědecké práce, příručky pro vysoké i střední školy a krásnou literaturu.

Ukrajins'kyj instytut hromadoznavstva

Ústav vznikl roku 1925 v Praze na bázi tamní pobočky vídeňského Ukrajinského sociologického ústavu. Měl tři oddělení: sociologie a politiky, národopisu a ekonomiky a techniky. Jeho orgánem byl časopis Nova Ukrajina (1922-1928). S ústavem bylo spojeno nakladatelství Vil'na spilka v Poděbradech. Po smrti svého zakladatele M. Šapovala roku 1932 ústav přestal vyvíjet vydavatelskou činnost.

Ukrajins'kyj vil'nyj universytet

Univerzita byla založena roku 1920 ve Vídni jako vůbec první ukrajinská vysoká škola v zahraničí. Roku 1921 byla přenesena do Prahy, kde přijala strukturu Karlovy univerzity s omezením na dvě fakulty: filozofickou a právnickou. V Praze působila až do konce druhé světové války, roku 1946 obnovila svou činnost v Mnichově.

Ukrajins'kyj vysokyj pedahohičnyj instytut im. M. Dahomanova

Škola byla založena v Praze roku 1923 s posláním připravovat učitele pro ukrajinské střední školy a rovněž organizátory školství a národní osvěty. Existovala do roku 1933. Četní absolventi působili na Podkarpatské Rusi.

Volja Rossii

V letech 1922-1932 vycházel v Praze společensko-politický a literárněkritický časopis Volja Rossii. Usiloval o seznamování ruského čtenáře se životem a kulturou v Československu, věnoval velkou pozornost sovětské literatuře a důsledně hájil demokratický socialismus v přesvědčení, že budoucnost Ruska spočívá ve stycích se západní kulturou a v aktivním zapojení do světového sociálního a politického dění. Při časopise působilo vydavatelství téhož názvu, ve kterém vycházely publikace vztahující se k revolučním událostem a občanské válce v Rusku.

